

RUED LANGGAARD

MOTETTER SALMEMELODIER ÅNDELIGE SANGE

Kritisk udgave ved
Ole Ugilt Jensen
og Bendt Viinholt Nielsen

⁄

MOTETS HYMN TUNES SPIRITUAL SONGS

Critical edition by
Ole Ugilt Jensen
and Bendt Viinholt Nielsen
With an English Introduction

⁄

RUED LANGGAARD UDGAVEN

THE RUED LANGGAARD EDITION

EDITION WILHELM HANSEN

Rued Langgaard: Motetter, salmemelodier, åndelige sange

Kritisk udgave ved Ole Ugilt Jensen og Bendt Viinholt Nielsen

© 2020 Rued Langgaard Udgaven og Edition Wilhelm Hansen AS, København

Hovedredaktør for Rued Langgaard Udgaven: Bendt Viinholt Nielsen
Rued Langgaard Udgaven blev etableret i 2000 med støtte fra Carlsbergfondet
Udgavens formål er at publicere praktiske, opførelsesorienterede udgaver
af Langgaards værker på kritisk-videnskabeligt grundlag

Konsulent: Lasse Toft Eriksen

Engelsk oversættelse: John Irons

Layout: Hans Mathiasen

Nodeproduktion: Ole Ugilt Jensen

Nodeprogram: Finale

Skrift: Haarlemmer (tekstsider) og Century Old Style (nodesider)

Tryk: Dystan & Rosenberg Aps

Udarbejdelse og udgivelse af *Motetter, salmemelodier, åndelige sange* er muliggjort
med støtte fra Augustinus Fonden.

Rued Langgaard Udgaven skylder fonden en varm tak for den velvillige støtte.

Rued Langgaard Udgaven (The Rued Langgaard Edition)

c/o Edition Wilhelm Hansen AS

Bornholmsgade 1A

1266 København K

Danmark

www.musicsalesclassical.com/ewh

www.langgaard.dk

ISBN 978-87-598-4298-0

ISMN 979-0-66134-606-7

WH33304

Printed in Denmark 2020

Parallelt med dette bind udgives Rued Langgaard: *Kompositioner for kor a cappella*. Kritisk udgave ved Ole Ugilt Jensen og Bendt Viinholt Nielsen.

Edition Wilhelm Hansen, 2020.

(ISBN 978-87-598-4299-7; ISMN 979-0-66134-607-4; WH33305).

De to bind rummer tilsammen alle Langgaards værker for kor a cappella.

Forlaget har gjort alt for at sikre, at ingen uautoriseret brug af ophavsretligt beskyttet materiale forekommer i denne publikation. Hvis vi uforvarende har overset en rettighedshaver, vil vedkommendes krav blive honoreret, som havde vi indhentet tilladelsen på forhånd.

INDHOLD

VÆRKOVERSIGT	6
OM DENNE UDGAVE	11
RUED LANGGAARDS KIRKEMUSIKALSKE VIRKE	13
OM KOMPOSITIONERNE	17
LISTE OVER ILLUSTRATIONER	32
INTRODUCTION IN ENGLISH	33
MOTETTER 1 - 30	43
MOTETTER – BEARBEJDELSE 31 - 32	103
LITURGISKE SATSER 33 - 38	111
SALMEMELODIER OG ÅNDELIGE SANGE 39 - 60	123
BEARBEJDELSE FOR KOR AF SALMEMELODIER 61 - 66	151
REDAKTIONELLE BEMÆRKNINGER	163
KILDER OG KRITISK BERETNING	165

Forkortelser

A = altstemme

B = basstemme

Bf = Viggo Bielefeldt: *Melodier til Psalme-Bog for Kirke og Hjem*. Kbh. 1901.

BVN = Bendt Viinholt Nielsen: *Rued Langgaards Kompositioner. Annoteret værkefortegnelse. Rued Langgaard's Compositions. An Annotated Catalogue of Works. With an English Introduction*. Odense Universitetsforlag, 1991

CL = Constance Langgaard, komponistens hustru

DDS = *Den Danske Salmebog*. Kbh. 2002

Es = Esajas' Bog

Fil = Paulus' Brev til Filipperne

Is = Isaia (Esajas' Bog, Biblia Vulgata)

KH = *Salmebog for Kirke og Hjem*. Kbh. 1897

Matt = Matthæusevangeliet

Phil = Ad Philipenses (Paulus' Brev til Filipperne, Biblia Vulgata)

Ps = Psalmus (Salmernes Bog, Biblia Vulgata)

r = recto (et nodeblads forside)

RL = Rued Langgaard

RLS = Rued Langgaards Samling, Musikafdelingen, Det Kongelige Bibliotek, København

S = sopranstemme

Sl = Salmernes Bog

T = tenorstemme

t. = takt

v = verso (et nodeblads bagside)

VÆRKOVERSIGT

1-30 MOTETTER

1	O, Gud ske lov! det hjemad går (BVN 65a; 1914, rev. 1936).....	44
	Julius Lassen (1817-78) (KH 651,4)	
2	O, Gud ske lov! det hjemad går (BVN 65a; oprindelig version 1914).....	46
	Julius Lassen (1817-78) (KH 651,4-3-5-6)	
3	Herren er min hyrde (BVN 248; 1940rne).....	51
	Salmernes Bog 23,1	
4	Helligånd, du samler folket (Pinse) (BVN 261; 1941, rev. 1941 og ca. 1950).....	52
	Efter N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (KH 2) og Paulus' Brev til Filipperne 4,7	
5	O, Helligånd (Helligånd, du samler folket) (BVN 261; oprindelig version 1941).....	54
	Efter N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (KH 2)	
6	Ophøj dig, Gud (1) (Påske) (BVN 269; 1941).....	55
	Salmernes Bog 108,6	
7	Guds fred er over al forstand (BVN 269; variant 1941).....	57
	Paulus' Brev til Filipperne 4,7	
8	Ophøj dig, Gud (2) (BVN 270; 1941).....	58
	Salmernes Bog 108,6	
9	Ophøj dig, Gud (3) (BVN 271; 1941? 1942?).....	60
	Salmernes Bog 108,6	
10	Ophøj dig, Gud (4) (BVN 272; ca. 1942).....	62
	Salmernes Bog 108,6	
11	Ophøj dig, Gud ('Tredje version') (BVN 294; 1943).....	64
	Salmernes Bog 108,6	
12	In memoriam Ansgarius (BVN 286; 1943, rev. 1944, 1948?).....	66
	Isaia 61,1 og Psalmus 116,1 (Biblia Vulgata)	
13	Herre! Du har været vor bolig fra slægt til slægt (BVN 293; 1943).....	70
	Salmernes Bog 90,1-4	
14	Hymne (Gud bor iblandt Israels lovsange) (BVN 295; 1943).....	74
	Salmernes Bog 22,4	
15	Lover Gud, alle lysets stjerner (BVN 300; 1944, rev.?).....	76
	Salmernes Bog 148,3	
16	Lov Herren, min sjæl (BVN 305; 1945).....	79
	Salmernes Bog 103,1-5 samt 20-22	

17	Gid du ville sønderrive (BVN 310; 1945)	82
	Esajas' Bog 63,19	
18	O herligheds Gud (BVN 313; 1945)	84
	Salmernes Bog 108,6	
19	Påskedag (1) (BVN 315; 1946)	86
	Matthæusevangeliet 28,6	
20	Min Gud (Langfredag) (BVN 316; 1946)	87
	Matthæusevangeliet 27,46	
21	Giv din Helligånd (Pinse) (BVN 328; 1947)	88
	Af kollekt til 2. pinsedag	
22	Pascha-morgen (BVN 332; 1947)	89
	Psalmus 75,9-10 (Biblia Vulgata)	
23	Lover Gud, thi han er vor hyrde (BVN 339; 1948)	90
	Salmernes Bog 23,1	
24	Lover Gud, han er vor hyrde (BVN 398; ca. 1950)	91
	Salmernes Bog 23,1	
25	Graduale (Bøn) (BVN 400; 1950)	92
	Ad Philipenses 2,8 (Biblia Vulgata)	
26	In Deo (Gudserkendelsen) (BVN 406; 1950)	93
	Victor Holbek (1882-1972)	
27	Koral (BVN 412; 1950 (1940, 1946))	94
	N.F.S. Grundtvig (1783-1872) efter Isaac Watts (1674-1748) (DDS 210,2)	
28	Påskedag (2) (BVN 419; 1951)	98
	Matthæusevangeliet 28,6	
29	Tordner det fra mørkets sky (BVN 423; 1951)	99
	H. A. Brorson (1694-1764) efter Abraham Hinckelmann (1652-95) (KH 595,2 / DDS 645,2)	
30	Morgenen (BVN 428; 1945, omarb. 1951)	100
	Efter Salmernes Bog 108,3 og 6	

31-32 MOTETTER – BEARBEJDELSER

31	Du kærlighedens ophav (Niels W. Gade, bearb. af Rued Langgaard) (BVN B19; 1951) ..	104
	Ukendt forfatter	
32	Justus ut palma florebit (Robert Schumann, bearb. af Rued Langgaard) (BVN B46; 1949)	106
	Psalmus 91,13 (Biblia Vulgata)	

33-38 LITURGISKE SATSER

33	Kreations- og ordinationsliturgi (BVN 296; 1944, rev. 1947?) Af romersk-katolsk liturgi til pinsedag i dansk oversættelse	113
34	Korsvar til altergang (1) (BVN 190; 1926? 1927?)	116
35	Korsvar til altergang (2) (BVN 249a; ca. 1941)	118
36	Af kollekt til juleaften (BVN 249b; 1941?)	120
37	Korsvar til juleaften (BVN 249c; 1941)	121
38	Tredobbelt amen (BVN B9; 1948?)	122

39-60 SALMEMELODIER OG ÅNDELIGE SANGE

39	Tro (BVN 88:1; 1914) Emilie Thorup (1857-90)	125
40	Du lille flok (BVN 89a; 1915?) Ukendt forfatter (oversat fra svensk)	126
41	Fred, Herrens fred (BVN 89b; 1915?) Ukendt forfatter (oversat fra svensk af Julie Bornemann)	127
42	Kom, sandheds Ånd! og vidne giv (BVN 89c; 1915?) Thomas Kingo (1634-1703) / N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (DDS 300)	128
43	O hellige, hellige stilhed (BVN 89d; 1915?) Friede Munthe-Morgenstjerne (1861-1948)	129
44	Når engang i fjerne tider (BVN 90:2; 1915) Olaus Arvesen (1830-1917)	130
45	Den hellige morgenarbejdsstund (BVN 172; 1922) Johannes Jørgensen (1866-1956)	132
46	Den store mester kommer (1) (Koral) (BVN 173; 1922) B.S. Ingemann (1789-1862) (DDS 612)	134
47	Min død er mig til gode (BVN 174; 1922) H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 530)	136
48	Den store mester kommer (2) (Kirkemelodi) (BVN 175; 1922/1924, rev.?) B.S. Ingemann (1789-1862) (DDS 612)	137
49	Den store mester kommer (3) (Menighedssang) (BVN 368; 1948, rev. 1949 (1920-21)) B.S. Ingemann (1789-1862) (DDS 612)	138
50	Døden er den sidste fjende (1) (BVN 239; 1938) N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (DDS 542)	139

51	Døden er den sidste fjende (2) (BVN 240; 1938).....	140
	N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (DDS 542)	
52	Det koster mer, end man fra først betænker (BVN 241; 1938).....	141
	H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 604)	
53	Der står et kors på Golgata (BVN 246; 1940)	142
	Emilie Thorup (1857-90)	
54	Syng højt, min sjæl, om Jesu død (BVN 247; 1940)	143
	N.F.S. Grundtvig (1783-1872) efter Isaac Watts (1674-1748) (DDS 210)	
55	Op, I kristne, ruster eder (BVN 290; 1943, ca. 1951)	144
	H.A. Brorson (1694-1764) efter Justus Falckner (1672-1724) (DDS 625)	
56	Når livets pilgrimsvandring går på hæld (BVN 323; 1947)	145
	Victor Holbek (1882-1972)	
57	Almindelig er Kristi kirke (BVN 324; 1947).....	146
	N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (DDS 333)	
58	Tusind år stod Kristi kirke (BVN 345; 1948)	147
	N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (DDS 343)	
59	Når tro og håb er omme (Den ypperligste vej (1)) (BVN 390a; 1949)	148
	H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 690)	
60	Den ypperligste vej (2) (BVN 390b; 1949)	149
	H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 690)	

61-66 BEARBEJDELSER FOR KOR AF SALMEMELODIER

61	Den yndigste rose er funden (anon.) (BVN B2c; 1947?).....	153
	H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 122)	
62	Den yndigste rose er funden (anon.) (BVN B2d; ; 1947)	154
	H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 122,1)	
63	En rose så jeg skyde (anon.) (BVN B3; 1940).....	156
	Thomas Laub (1852-1927) efter tysk forlæg (DDS 117,1)	
64	Forgæves er vor kunst og kraft (A.P. Berggreen, 1801-80) (BVN B12; 1949).....	158
	Hans Tausen (1494-1561) ved C.J. Brandt (1817-89) (DDS 707,1)	
65	I ordet kan jeg se dig ind (Advent) (Philipp Nicolai, 1556-1608) (BVN B42; 1944?) ...	160
	H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 16,4)	
66	Den store mester kommer (Carl Nielsen, 1865-1931) (BVN B43; ca. 1948).....	161
	B.S. Ingemann (1789-1862) (DDS 612)	

Rued Langgaard (1893-1952) dirigerer Ribe Domkirkes udvidede kor ved festgudstjenesten i domkirken den 25. maj 1948, hvor det danske bispedømmes 1000 års jubilæum blev fejret under overværelse af Kong Frederik IX og Dronning Ingrid samt gejstlige fra hele Norden. Gudstjenesten blev radiotransmitteret til de nordiske lande. Billederne stammer fra en filmreportage fra begivenheden (uden lyd). Den originale film opbevares i Ribe Byhistoriske Arkiv.

OM DENNE UDGAVE

I dette bind præsenteres al den i dag kendte vokalmusik, som Rued Langgaard komponerede til gudstjenestebrug og kirkelige formål, dvs. motetter, forskellige liturgiske satser samt salmemelodier og åndelige sange. De ni ikke-liturgiske værker, som Langgaard yderligere skrev for kor a cappella, publiceres samtidig i et særskilt bind med titlen *Kompositioner for kor a cappella*.

De fleste af kompositionerne i nærværende bind stammer fra Langgaards tid som organist og kantor ved Ribe Domkirke, 1940-1952. Vi har fundet det vigtigt, at udgivelsen afspejler Langgaards kirkemusikalske virke og har derfor inkluderet alt, hvad der kan udgives, herunder små korsvar og bearbejdelser af andre komponisters musik. Blandt bearbejdelse er korarrangementer af salmemelodier skrevet til brug i Ribe Domkirke som korvers eller i forbindelse med særlige begivenheder. Gængse, firstemmige udsættelser af salmemelodier ligger derimod uden for denne udgivelses rammer. Langgaard lavede ofte sine egne harmoniseringer til brug for orgelledsagelsen af salmesangen; i mange tilfælde er de dog mere eller mindre baseret på udsættelserne i Viggo Bielefeldts *Melodier til Psalmebog for Kirke og Hjem* (1901) som var den koralbog, Langgaard benyttede som standard.

To af motetterne har ikke kunnet udgives. Det gælder *Herrens Veje* (BVN 311), som har været anvendt af Langgaard i Ribe Domkirke, men kun er bevaret i form af en udskrift af sopranstemmen. Desværre har vi også måttet opgive at publicere den ret omfattende sats *A Simple Prayer* (BVN 422) fra 1951 til Frans af Assisis *Preghiera semplice* (i engelsk oversættelse). Langgaards renskrevne manuskript har ikke kunnet lokaliseres, og hans skitse er så uklar, at en læsning ikke har været mulig uden et utal af gætterier. Også et SATB-arrangement af *Den yndigste Rose er funden* (BVN B2b), som har lydt i domkirken, må udelades, idet satsen kun er bevaret i form af to separate korstemmer.

11 af de her udgivne motetter har tidligere været publiceret. I 1968 udkom en enkeltudgave af *Hymne* ("Gud bor iblandt Israels lovsange", BVN 295) på Musikhøjskolens Forlag i serien *Musik i Kirken* (MK 9,21). Denne motet kom med i samlingen *11 motetter for blandet kor a cappella*, udgivet af Steen Lindholm i 1985 på Edition Egtved (Edition MK – B 0002). De 11 satser fra denne samling genudgives her i reviderede udgaver efter Rued Langgaard Udgravens principper. Det drejer sig om følgende numre: 1, 3, 4, 8, 11, 12, 14, 15, 17, 19 og 21. Endvidere blev to af Langgaards salmemelodier i 2003 optaget i *Koralbog til Den Danske Salmebog*. Det drejer sig om *Den store mester kommer* (BVN 175) og *Døden er den sidste fjende* (BVN 239), som i let redigerede udgaver findes som hhv. nr. 56 og 110 i koralbogen.

Kompositionerne i nærværende udgivelse er opdelt i undergrupper og inden for hver gruppe er satserne som hovedprincip ordnet kronologisk i henhold til nummereringen i værkfortegnelsen *Rued Langgaards Kompositioner* (BVN). I et par tilfælde har vi brudt kronologien, bl.a. med det formål at sideordne kompositioner, der er skrevet til samme tekst.

Motetterne udgør den første gruppe. Blandt nyudgivelserne her er alternative versioner af tre af de tidligere udgivne kompositioner. Motetten *O, Gud ske lov! det hjemad går* (BVN 65) præsenteres således ikke blot i den endelige, reviderede version (1936), men også i den oprindelige version

fra 1914, som vi finder har en selvstændig værdi. Motetten *Helligånd, du samler folket* (BVN 261) dukkede for et par år siden op i privateje i den oprindelige version, og nu udgives den som alternativ til den senere og længere version. Endelig foreligger Langgaards første tonesætning af teksten *Ophøj dig, Gud* (BVN 269) i en version med teksten *Guds fred er over al forstand*, og da manuskriptet er udgivelsesegnet, om end det er i skitseform, er denne version også medtaget.

Salmemelodierne og de åndelige sange er fra Langgaards hånd en særdeles uhomogen gruppe af enkeltstående kompositioner. Nogle angives specifikt at være for kor (SATB), andre er noteret som firstemmige satser i 'koralbogsform', hvilket antyder, at de er tænkt som fælles- eller solosange med akkompagnement. I et par tilfælde angiver Langgaard selv alternativer som "blandet kor eller solo med orgel" eller han præciserer intentionen med betegnelser som "kirkemelodi" eller "menighedssang".

Udgaven præsenterer melodierne i kronologisk rækkefølge uanset deres tekstgrundlag og notationsform og i så autentisk en form som muligt. Der er ikke gjort noget redaktionelt forsøg på at normalisere notationen, fx stemmeføringsmæssigt. Udgaven fastholder dermed de åbne muligheder for opførelse og brug af musikken, som kildematerialet rummer. Hvis en firstemmig sats ønskes anvendt som korsats, må korlederen altså selv sørge for at tilføje eventuelle manglende tonegentagelser i A-, T- og B-stemmerne. Satser med gennemførte stemmer (SATB) er noteret med teksten imellem systemerne, mens satser noteret i 'koralbogsform' (i reglen uden konsekvent gennemførte stemmer) er angivet med teksten oven over systemet på koralbogsmanér. Hvis teksten findes i Den Danske Salmebog gengives kun den første strofe sammen med noderne. Salmens nummer i salmebogen anføres. I tilfælde hvor teksterne derimod ikke er alment kendte og let tilgængelige, gengives teksten i sin helhed.

De kritiske udgivelser i Rued Langgaard Udgavens regi er baseret på kilder, der foreligger i Rued Langgaards Samling (RLS) på Det Kongelige Bibliotek i København. I et par tilfælde kendes kompositionerne kun i form af en afskrift, men generelt er det komponistens egenhændige manuskripter, der danner basis for udgaven. I et enkelt tilfælde findes hovedkilden i privateje. Flere af kompositionerne foreligger i afskrift ved komponistens hustru, Constance Langgaard, men disse afskrifter er antagelig alle udfærdiget efter Rued Langgaards død og er derfor uden autoritativ kildeværdi. De er således ikke inddraget i udgivelsesarbejdet.

Værkerne udgives i den form, komponisten senest er nået frem til. Udgaven respekterer således Langgaards rettelser og tilføjelser i kilderne og implementerer disse, for så vidt det er muligt og relevant.

I modsætning til i andre af Rued Langgaard Udgavens udgivelser har vi i dette bind valgt en enklere og mere praktisk orienteret præsentationsform, uden dog at gå på kompromis med udgavens kritiske udgivelsesprincipper. Hvad titler og tekster angår har vi benyttet moderne retskrivning. Vi har endvidere undladt at markere redaktionelle ændringer og tilføjelser i selve nodesatsen i form af skarpe parenteser, stiplede buer mv. Der henvises til afsnittene *Redaktionelle Bemærkninger* (s. 163) og *Kilder og kritisk beretning* (s. 165), hvor alle redaktionelle dispositioner er dokumenteret.

Vi skylder Lasse Toft Eriksen tak for den kritiske gennemgang af tekst og noder.

Ole Ugilt Jensen og Bendt Viinholt Nielsen, januar 2020

RUED LANGGAARDS KIRKEMUSIKALSKE VIRKE

Rued Langgaard (1893-1952) voksede op i København som enebarn i et hjem, hvor kirkeligt-socialt arbejde og religiøse emner stod højt på dagsordenen. Hans forældre var pianisterne Emma Langgaard (1861-1926) og Siegfried Langgaard (1852-1914). Faderen, der var tilknyttet Det Kongelige Danske Musikkonservatorium i mere end 30 år, udviklede en særegen, teosofisk påvirket musikfilosofi under overskriften "Musikkens mission".¹ Dette begreb var omdrejningspunkt i en samlet forståelse af den romantiske musiks religiøse, etiske og, i videste forstand, samfundsopbyggende betydning. Der var tale om en art kunstreligion, som Rued Langgaard tilsluttede sig, og som gennemsyrrer hans kunstneriske virksomhed og ikke mindst definerer den rolle, han så sig selv i som komponist. Han opfattede sig som en del af et større, universelt hele, hvor hans opgave var at videreudvikle den musikalske kunst på basis af de landvindinger, som de foregående generationer af store romantiske og senromantiske komponister havde bragt for dagen. Rued Langgaard kom dog i sin musik til at sprænge disse rammer under påvirkning af modernismen og ekspressionismen – hvilket man imidlertid ikke sporer i hans gudstjenestemusik, der i højeste grad afspejler hans romantiske grundindstilling.

Som komponist var Rued Langgaard ikke specielt optaget af at skrive kirkemusik. I 1912 komponerede han syv prælude for orgel (BVN 52), hvoraf kun to kendes, og i 1915 skrev han 10 eller 12 salmemelodier (BVN 91), som er forsvundet. Måske har disse kompositioner relation til hans kortvarige funktion som organistassistent ved Marmorkirken i 1912 og ved Garnisons kirke i 1915-17. I årene som fungerende organist ved Christiansborg Slotskirke fra 1926 til 1931 skrev han korsvar til brug ved altergangsliturgien samt et par orgelpælude. De få bevarede salmemelodier og åndelige sange fra Langgaards hånd fra perioden 1914 til 1938 blev næppe anvendt i offentlig sammenhæng.

Det altoverskyggende tema i dansk kirkemusik i 1900-tallet var Thomas Laubs kirkemusikreform. Thomas Laub (1852-1927) fremlagde første gang sine tanker om en fornyelse af gudstjenestemusikken i 1887, og den endelige formulering af idéerne fremkom i 1920 i bogen *Musik og Kirke*.² Reformtankerne skabte røre og modstand fra starten, men Langgaards forældre og den unge Rued synes ikke at have været voldsomt engageret i disse spørgsmål. Vi skal helt frem til 1932, før Rued Langgaard melder sig på banen i kirkesangsstriden, måske fordi debatten på dette tidspunkt var særligt heftig. Langgaards vægtigste indlæg kommer i 1933 i tidsskriftet *Kirken*, hvor han offentliggør sit syn på sagen i artiklen "Kunst og Salmesang".³

Langgaard betragter kirkekunsten generelt ud fra den grundlæggende opfattelse (som han havde fra Richard Wagner), at Jesus var en "stemningskunstner", en "digter", som benyttede poetiske virkemidler som lignelser og symbolsprog for derigennem at tale, ikke blot til menneskers for-

1 Se nærmere herom i Bendt Viinholt Nielsen: *Den ekstatiske outsider. Rued Langgaard og hans musik*. Kbh. 2012; s. 345-346, samt i Bendt Viinholt Nielsen: *Rued Langgaard. Biografi*. Kbh. 1993; s. 263-265.

2 Thomas Laub: *Musik og Kirke*. Kbh. 1927. Genudgivet af Samfundet Dansk Kirkesang med indledning af Henrik Glahn. Kbh. 1978.

3 *Kirken*, årg. 5, 1933; s. 68-72.

stand, men også – og især – til følelsen og fantasien. Begreber som lyrik og poesi, følelse og stemning er derfor uadskilleligt knyttet til kristendommen og må derfor også være æstetiske rettesnore for kunsten i kirken, hvad enten det drejer sig om udsmykning eller musik. Rued Langgaard finder, at den kirkelige billedkunst kulminerede i renæssancen med kunstnere som Leonardo da Vinci, Rafael, Michelangelo og Signorelli. Musikkens udvikling var imidlertid 'forsinket' i forhold hertil, og først med rækken af store mestre fra barokken og fremefter – og specielt i romantikken – nåede musikken et tilsvarende højt stadi som sjæleligt udtryksmiddel.

Her var han lodret uenig med 'laubianerne', som tilsluttede sig "den rene kirkestil", hvormed de mente Palestrinas musik og reformationstidens salmesang, som de ville genoplive og nyskabe med henblik på at eliminere al følelsesfuldhed, patos og subjektiv kunstnerisk udfoldelse fra gudstjenesten. Orglets rolle skulle fx indskrænke sig til at understøtte og holde sammen på menigheds-sangen: "Alt hvad der er derudover er ikke gudstjeneste men koncert" skrev Laub, og han fortsatte: "Vi kommer jo ikke sammen for at høre musik, hvorfor skal vi da spille vores tid med at lytte til en organists åndfulde fantasier (hvis de endda er det) over hans private følelser".⁴ "Men" – skriver Langgaard i sin artikel – "konklusionen heraf må logisk blive, at vi kommer jo heller ikke i kirke for at se! Altså er kirkens udsmykning helt unødvendig". De, der mener at kirken gøres til koncertsal, når der spilles "kunstmusik", må følgelig også mene, at kirken er et kunstgalleri og ikke en kirke, når den prydes af kirkekunst. Netop de romantiske melodier og det frie "kunstneriske" orgelspil hører altså efter Langgaards mening hjemme i kirken, fordi musikken har en selvstændig, stemningsbærende og andagtsvækkende funktion i gudstjenesten. Det var altså en pointe for Langgaard, at kontinuiteten fra 1800-tallet skulle bevares, og han kunne slet ikke få øje på relevansen af en kunstig genoplivning af gammel kirkemusik.

Da Rued Langgaard i 1940 blev ansat ved Ribe Domkirke, havde det været menighedsrådets udtrykkelige ønske at undgå at få en 'løbsk laubianer' på posten som organist og kantor.⁵ Det blev nok Langgaards chance. Han havde i de foregående år søgt utallige embeder som organist, primært i hovedstadsområdet, men uden at komme i betragtning. Han forklarede selv de mange afslag med, at han ikke var tilhænger af Laubs reformtanker. Han følte, at han blev holdt udenfor som en direkte følge af, at den 'laubske skole' havde fået godt tag i kirkelige kredse, og at spørgsmålet for eller imod Laub overskyggede de kunstneriske kriterier ved ansættelse af organister.

Rued Langgaard overtog embedet som domorganist og kantor i Ribe den 1. august 1940. I de omtrent 12 år, han kom til at virke ved domkirken, skabte han, ud over 80 orgelpræludier, omkring 30 motetter og en række mindre korsatser. Han havde brug for at skabe sig et nyt repertoire af kirkelig brugsmusik i den romantiske ånd. De store komponister Niels W. Gade (1817-90) og J.P.E. Hartmann (1805-1900) havde kun bidraget sporadisk til genren, selv om de begge hver især havde fungeret som kirkemusikere igennem en menneskealder. Langgaard tog tydeligvis udgangspunkt i deres stil, sådan som den typisk høres i Gades motet *Du, der du die Liebe bist*, en sats som Langgaard selv forkortede og anvendte i Ribe Domkirke med teksten "Du kærlighedens ophav" (BVN B19).

Kirkekoret ved Ribe Domkirke var et blandet kor med ni fastansatte medlemmer, fem damer og fire herrer. Gennem alle årene fungerede komponistens hustru, Constance Langgaard, som en af korets sopranner. Ved radiotransmitterede gudstjenester blev der indkaldt assistenter, og ved

⁴ *Musik og Kirke*, s. 171.

⁵ Se nærmere i Bendt Viinholt Nielsen: *Langgaard versus Laub. Salmesangen i Ribe Domkirke i Rued Langgaards 'regeringstid' 1940-52*. Ribe (Taarnborg), 2013.

højtiderne og ved særlige lejligheder blev koret betydeligt udvidet. Ved fredsgudstjenesten på etårsdagen for Danmarks befrielse den 5. maj 1946 bestod koret således af 23 sangere, og langfredag 1949 var der 17 i koret. Størst var koret nok ved fejringen af det danske bispedømmes 1000-års jubilæum, som fandt sted i Ribe Domkirke den 25. maj 1948. Ved denne lejlighed var der 30 sangere i koret.

Korets medlemmer var amatørsangere, og Langgaard kunne ikke forvente, at disse sangere var stærke nodelæsere. Blandt de ni faste kormedlemmer var der dog rutinerede folk, bl.a. Ejnar F. Nielsen, far til komponisten Tage Nielsen (1929-2003). Ved højtiderne medvirkede den unge Tage Nielsen mange gange som assistent i kirkekoret, og han har fortalt, hvordan det foregik:

[Den] indledende indstudering foregik i hjemmet [dvs. Langgaards bopæl] i Gravsgade. Han gennemgik her de enkelte stemmer ved klaveret, igen og igen, som når man lærer en skoleklasse en ny sang, – kun de færreste af korets medlemmer havde kendskab til noder. – Det er i grunden patetisk at tænke sig en mand med Langgaards formidable musikalske intelligens og overblik som stemmeindterper. Men jeg husker ham kun som venlig og tålmodig ved disse indledende øvelser.

[Efter prøven blev der serveret te og kage for koret, oplyser Tage Nielsen andetsteds].

Senere ved de samlede prøver i kirken kunne han godt blive irriteret, når det kneb med at holde rytmen eller intonationen. Og ved selve opførelsen [...] blev han undertiden nervøs, hvis han mærkede at der var slinger i valsen; hans nervøsitet gav sig bl.a. det udslag, at han gav sig til at markere takten ved højlydt at slå taktstokken mod nodepulten – noget, der næsten kunne bringe koret til panik, fordi taktslagene kunne høres over hele kirken.⁶

Som det fremgår, benyttede Langgaard taktstok, når han dirigerede koret. Det ses også på et kort filmklip, som indgår i en reportage fra 1000-års bispejubilæet i 1948, hvor man i nogle få sekunder ser Langgaard dirigere kirkekoret. Det er en stumfilm, desværre, men der er næppe tvivl om, at det er motetten *In memoriam Ansgarius*, der her bliver opført.⁷

Kantorembudet rummede en del administrativt arbejde, ikke mindst når det gjaldt rekruttering af sangere. Langgaard blev nødt til at være opsøgende, når der skulle skaffes nye kormedlemmer, og så skulle der jo løbende tages hensyn til afbud, ferier og vikarer.

I januar 1947 skrev Langgaard til Ribe Domsogns menighedsråd og bad om at måtte ændre korets sammensætning til otte damestemmer og én herrestemme (tenor). Hans begrundelse var, at han i Ribe p.t. ikke kunne opdrive gode herrestemmer, som ville binde sig for den lille løn, kirken kunne tilbyde de faste kormedlemmer, nemlig på dette tidspunkt 250 kr. årligt.⁸ Langgaard fik afslag på anmodningen, og kilderne røber ikke, om sagen efterfølgende blev genovervejet i menighedsrådet eller om Langgaard blot gennemførte sin plan uden tilladelse – resultatet blev i hvert fald, at koret fra 1. april 1947 kom til at bestå af seks sopranner, to alter og én tenor (baryton). I Langgaards sidste tid omkring 1951 omfattede koret tre førstesopranner, to andensopranner, to alter og to tenorer. Det er grunden til, at Langgaards kortsatser efter 1947 i reglen er skrevet for besætningen SSAT eller SAAT. Herrestemmen går både ret højt og dybt og kaldes flere steder “tenorbas”. Ved højtiderne blev koret udvidet til et normalt blandet kor. De kvindelige sangere fandt han gerne blandt de lærerstuderende på Ribe Statsseminarium, og der synes jævnt hen at have været

6 Tage Nielsen: “‘Den kan jeg da virkelig udenad’. Langgaards fantastiske musikhjerne.” – i: *DMT, Dansk Musik-tidsskrift*, nr. 7-8, 1968; s. 180 ff.

7 Findes på dvd'en *Ribe. Danmarks ældste by. Filmminder fra 1904 til i dag*. Udgivet af Ribe 1300 i 2010.

8 Brev af 19.1.1947 i Ribe Domsogns arkiv.

en tre-fire pladser i koret, som blev udfyldt af studerende. På flere af skitserne til motetterne har Langgaard anført navnene på sangerne og deres fordeling på de enkelte stemmer.

Det overleverede nodemateriale fra tiden i Ribe giver et indblik i Langgaards praksis som kantor i disse år. I starten, måske helt frem til 1946 eller 47, benyttede Langgaard nodebøger, hvori han indskrev sine motetter, firstemmige harmoniseringer osv. Der kendes to sådanne bøger fra ribetiden, betegnet henholdsvis *Domkirken Partitur I og II*. Men bøgerne er i dag ukomplette, den ene indeholder kun fire blade. Langgaard har uden tvivl selv splittet dem ad og øjensynlig også kasseret meget af materialet. De fleste af motetterne kendes i dag i form af individuelle manuskripter.

Korets faste medlemmer benyttede stemmebøger, hvori Langgaard havde indskrevet det enkelte medlems stemme til de forskellige satser. Sangerne havde altså ikke partiturer foran sig og kunne ikke følge med i de øvrige stemmers forløb. Når koret blev udvidet, fik sangerne udleveret korstemmer udskrevet på løse blade. Flere af disse stemmesæt i Langgaards egen håndskrift eksisterer stadig, men desværre er der kun bevaret ét sæt stemmebøger, som stammer fra Langgaards sidste tid omkring 1951-52. Det er små nodebøger i tværformat med stift, sort omslag og med angivelse af navne på sangerne. De bøger, der tidligere har været i brug, må være blevet kasseret – med undtagelse af Constances eksemplar, som hun måske har gemt af ren veneration. Det er et blødt nodehæfte indbundet i rødt julepapir. Denne sopranstemmebog er med sit kaotiske og fragmentariske indhold en vigtig kilde, som giver indtryk af, hvordan komponisten i ét væk foretog ændringer i domkirkekorets repertoire. Satser er klæbet over, rettelser er foretaget og nye sider og lapper med ændringer er klæbet ind. Blandt de sopranstemmer og fragmenter, der findes i bogen, er der flere, som relaterer til, i øvrigt ukendte, satser og motetvarianter.

Det virker unægteligt som om Langgaard har gjort arbejdet som kordirigent besværligt for sig selv ved løbende af foretage ændringer, der jo hver gang møjsommeligt skulle indstuderet med koret. Især gælder det motetten *Ophøj dig, Gud*, som Langgaard gennem ti år konstant søgte at 'forbedre'. Ud over otte komplette og dermed udgivelsesegnede versioner og varianter (også med varierende tekst), foreligger der yderligere tre, som kun kendes fragmentarisk, samt flere separate korstemmer, der ikke korresponderer med de kendte partiturer. Dertil kommer et utal af skitser til passager, som kun sjældent kan henføres til nogen af de kendte versioner.⁹ En version, hvoraf kun slutningen er bevaret, er, efter dateringen 12. april 1944, forsynet med bemærkningen "Forandres afgjort ikke mere!".¹⁰ Det kom ikke til at holde stik, for Langgaard genoptog værkserien i 1945 med *O herligheds Gud* (BVN 313). Et fragment af en senere version af denne er dateret 1941-46 (BVN U26). Den seneste tonesætning af teksten blev til i 1951 under titlen *Morgenen* (BVN 425). *Ophøj dig, Gud* i dens forskellige varianter må være blevet anvendt jævnlige ved højmesserne, og motetten var, i hvert fald i en periode, en fast del af programmet for juleaften i Ribe Domkirke.¹¹

Det skal slutteligt nævnes, at kun én af Langgaards salmemelodier kom i brug som menigheds-sang i Langgaards tid. Det drejer sig om *Almindelig er Kristi Kirke* (BVN 324), der blev brugt i Ribe Domkirke i komponistens seneste år. Der er ingen oplysninger om opførelser i Langgaards levetid af de øvrige melodier.

Bendt Viinholt Nielsen

9 Se nærmere *Rued Langgaards Kompositioner* (BVN), s. 323-324.

10 RLS 122,82, s. 27[b].

11 Det fremgår af tryksagen *Juleaften i Ribe Domkirke* (RLS 130,30).

OM KOMPOSITIONERNE

1-30 MOTETTER

- 1 O, Gud ske lov! det hjemad går (BVN 65a; 1914, rev. 1936)
 - 2 O, Gud ske lov! det hjemad går (BVN 65a; oprindelig version, 1914)
-

Tekst (version 1936 benytter kun den først angivne strofe):

O, Gud ske lov! det hjemad går
did, hvorhen synd og død ej når,
hvor glemt er jordens møje,
hvor sjælen ved sin frelsers bryst
skal drikke livets fulde lyst
alt af hans stråle-øje.

O, Gud ske lov! det hjemad går
til landet hist, hvor Edens vår
i evigt lys mon gløde,
hvor mindets hulde blomster små
skal i forklaret glans opstå
så dufterige, søde.

O, Gud ske lov! det hjemad går
did, hvor de rette børnekår
så liflig er til stede,
hvor lutter milde blik man får,
og hjerte imod hjerte slår
af kærlighed og glæde.

Thi vil vi da med frydesang
hin støvets korte pilgrimsgang
fuldtrøstig gå hernede;
igennem trængsel, nat og død
til himlens lyse morgenrød
Guds engle skal os lede.

Rued Langgaards far, Siegfried Langgaard, døde 5. januar 1914 og dagen efter komponerede den 20-årige Rued en korsats til salmebogsteksten "O, Gud ske lov! det hjemad går" af Julius Lassen (1817-78) (KH 651, ikke i DDS). Satsen blev opført a cappella af tidligere elever fra Det Kongelige Danske Musikkonservatorium ved Siegfried Langgaards bisættelse i Frederiksberg Kirke den 10. januar 1914. Originalmanuskriptet angiver salmens strofe 4, 3, 5 og 6 som tekst. En samtidig afskrift har dog rækkefølgen 3, 4, 5 og 6, og her specificeres det, at sidste strofe skal synges *pianissimo* og lidt langsommere. I 1934 tog Langgaard satsen op til revision, men arbejdet nåede ikke længere end til skitsestadiet. En ny revision blev til i 1936, og her anvender Langgaard kun salmens fjerde strofe som tekst, hvorved kompositionen mere får karakter af motet eller korvers. Der er ikke noget, der tyder på, at den reviderede version blev opført i Langgaards tid.

3 Herren er min hyrde (BVN 248; 1940rne)

Tekst: Herren er min hyrde, mig skal intet fattes.

Den korte motet til første vers af Salmernes Bog 23 kendes kun i form af en udateret og ubetegnet skitse, som dog er tydelig nok til at kunne danne basis for udgivelse. Kompositionen stammer fra Langgaards tid i Ribe, men tilblivelsestidspunktet kan ikke fastsættes nærmere. I takt 1-4 noterer Langgaard en pauketrille på tonen F; den må opfattes som *ad libitum* og er udeladt i udgivelsen.

4 Pinse (Helligånd, du samler folket) (BVN 261; 1941, rev. 1941 og ca. 1950)

5 O Helligånd (Helligånd, du samler folket) (BVN 261; oprindelig version, 1941)

Tekst: Helligånd, du samler folket i din favn, du giver fred i Jesu navn. Freden, som overgår al forstand! Amen.

Den oprindelige version på 14 takter (5) er dateret 1. marts 1941 og benytter kun tekstens første del. En "omkomponeret" og udvidet version blev til 14. september samme år, og dette manuskript blev i stærkt rettet form benyttet som forlæg for endnu en renskrift udfærdiget omkring 1950 og indeholdende den endelige version på 21 takter (4). Her oplyser Langgaard (for første gang), at motetten blev komponeret "indvendig" allerede i pinsen 1914, men først nedskrevet i foråret 1941!

Teksten er hentet fra to kilder: N.F.S. Grundtvigs salme "O store Gud, vi love dig", baseret på det latinske *Te Deum* (KH 2). Denne salme har i strofe 11 anrøbsen "O Helligånd" og i strofe 12, vers 1-2: "Du samler folket i din favn og skaber fred i Jesu navn". Langgaard benytter fejlagtigt formerne "samle" og "give" i sine manuskripter; i udgaven er dette korrigeret i overensstemmelse med KH 2 (DDS 9 medtager ikke de to nævnte strofer). Tekstens anden del er fra Paulus' Brev til Filipperne, kapitel 4, vers 7: "Guds fred, som overgår al forstand."

Motetten har sandsynligvis været benyttet af Langgaard i Ribe Domkirke, men der kendes ikke nogen dokumenteret opførelse tidligere end radiogudstjenesten den 30. maj 1954 i Statsradiofonien (Danmarks Radio), hvor Bengt Johnsson dirigerede motetten.

6 Ophøj dig, Gud (1) (BVN 269; 1941, rev. 1941)

Tekst: Ophøj dig, Gud, over himlene, din ære være stor, din ære være på jorden. Amen.

Teksten er fra Salmernes Bog 108, vers 6 i den oversættelse fra 1871 af Det Gamle Testamente, Langgaard benyttede. Denne motet, den første og korteste af en række kompositioner over dette skriftsted, blev til 13. september 1941 og var efterfølgende under revision frem til 4. november, hvor Langgaard udfærdigede en ny renskrift. Uheldigvis har Langgaard senere klæbet denne renskrift over, således at den i dag hverken er synlig eller læselig. Den oprindelige, rettede renskrift, som er grundlag for udgivelsen her, er påtegnet "Paaske". Denne version af motetten kom næppe til opførelse i Langgaards tid.

7 Guds fred er over al forstand (BVN 269; variant, 1941)

Tekst: Guds fred er over al forstand, den skal bevare Eders hjerter i Kristus Jesus. Amen.

Teksten er baseret på Paulus' Brev til Filipperne, kapitel 4, vers 7. Langgaards kilde er den autoriserede, danske oversættelse af Det Nye Testamente fra 1907. Kompositionen er en variant af 6 med alternativ tekst. Denne variant kendes kun i form af en rimelig klart noteret skitse fra 6. december 1941. Langgaard har overstreget det afsluttende *Amen* (t. 17-19), men udgiverne har valgt at præsentere satsen i dens fulde længde.

8 Ophøj dig, Gud (2) (BVN 270; 1941)

Tekst: Ophøj dig, Gud, over himlene, din ære være stor. Ophøj dig, Gud, din ære være over al jorden. Amen. (Salmernes Bog 108, vers 6).

Denne version omfatter 26 takter og blev til i november 1941 (skitsen er dateret 6. november). Den kan meget vel være blevet anvendt af Langgaard i Ribe Domkirke, men der kan ikke siges noget sikkert om det.

9 Ophøj dig, Gud (3) (BVN 271; 1941? 1942?)

Tekst: Ophøj dig, Gud, over himlene, din ære være stor. Ophøj dig, Gud, din ære være over al jorden. Amen. (Salmernes Bog 108, vers 6).

Langgaard udarbejdede flere, relativt lange versioner af *Ophøj dig, Gud* på mellem 33 og 40 takter, men den her udgivne version på 35 takter er den eneste af disse, som kendes i fuldstændig form. Motetten er ikke dateret, men indicier peger på et kompositionstidspunkt mellem november 1941 og december 1942. Det er sandsynligt, at uropførelsen af denne version fandt sted i Ribe Domkirke juleaften 1941 eller 1942.

10 Ophøj dig, Gud (4) (BVN 272; ca. 1942)

Tekst: Ophøj dig, Gud, over himlene, din ære være stor. Ophøj dig, Gud, din ære være over al jorden. Amen. (Salmernes Bog 108, vers 6).

Versionen på 32 takter er udateret, men er nært beslægtet med den foregående og synes at være blevet til i forlængelse af eller som en revision af denne. Indicier peger på, at motetten i denne form, eller en variant af samme omfang, har været opført i Ribe Domkirke.

11 Ophøj dig, Gud ('Tredje version') (BVN 294; 1943)

Tekst: Ophøj dig, Gud, over himlene, og din ære over jorden! Ophøj dig, Gud, din ære være over himlene og over jorden. (Salmernes Bog 108, vers 6; Langgaard angiver i forbindelse med denne motet et andet skriftsted, nemlig Salmernes Bog 57, vers 12, der har præcis samme ordlyd).

Langgaard lancerer et nyt åbningsmotiv i denne motet, som han betegner som "tredje version", uden at det er oplyst, hvilke kompositioner, der repræsenterer første og anden version. Manuskriptet er dateret 26. oktober 1943. En senere renskrift foreligger, men slutningen af denne mangler, hvorfor udgaven her er baseret på det oprindelige manuskript (som rummer en omarbejdet, udateret ændring af slutningen).

12 In memoriam Ansgarius (BVN 286; 1943, rev. 1944, 1948)

Tekst: Spiritus Domini super me, eo quod unxerit me Dominus. Misit me, ut mederer contritis corde, et prædicarem captivis indulgentiam, et clausis apertionem. (Isaia, kapitel 61, vers 1).
Laudate Dominum, omnes gentes, laudate eum, omnes populi. (Psalmus 116, vers 1).
Gloria Patri, alleluja.

Teksten er identisk med Introitus fra den romersk-katolske messe for Den hellige Ansgar, Nordens apostel (801-865), hvis helgendag fejres lokalt i Norden den 3. februar. Tekstens første del er fra Esajas' Bog kapitel 61, vers 1, anden del er fra Salmernes Bog 117, vers 1 (i Biblia Vulgata 116,1). Til slut følger lovprisningen, som i Langgaards kilde blot har været angivet, efter sædvane, i forkortet form som "Gloria Patri". Langgaard har ikke været vidende om denne praksis, og har kun tonesat disse to ord samt, for egen regning, tilføjet Alleluja. Messetekstens lovprisning lyder i sin helhed: "Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto. Sicut erat in principio, et nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen." ("Æret være Faderen og Sønnen og Helligånden, så som det var i begyndelsen, nu er, og skal være, fra evighed til evighed. Amen").

Langgaard komponerede motetten den 7. januar 1943 med henblik på en planlagt radioreportage med titlen "Et Besøg i Ribe Domkirke". Reportageholdet fra Statsradiofonien var i Ribe den 31. januar 1943, og motetten og andre indslag blev optaget på voksplader, som blev afspillet under selve udsendelsen den 11. marts 1943. Kompositionen blev revideret flere gange. Datoen 14. september 1944 nævnes i kilderne og den seneste renskrift er dateret 3. april 1948. Langgaard opførte motetten i Ribe Domkirke med kirkens udvidede kor ved mindegudstjenesten den 10. juni 1945 for de i krigen faldne syd- og sønderjyder, og desuden ved festgudstjenesten i anledning af Ribe Katedralskoles 800 års jubilæum den 13. august 1945 samt ved det danske bispesædes 1000 års jubilæum, som blev fejret ved en festgudstjeneste den 25. maj 1948.

13 Herre! Du har været vor bolig fra slægt til slægt (BVN 293; 1943)

Tekst: Herre! Du har været vor bolig fra slægt til slægt, fra evighed til evighed er du Gud. Du vender det med et menneske, at han bliver knust, og du siger: kommer igen, I menneskens børn, thi tusind år er for dine øjne som den dag i går, når den er forbi, er forgangen. (Af Salmernes Bog 90, vers 1-4).

Et renskrevet manuskript til motetten kendes ikke. Der foreligger en stærkt rettet skitse dateret 25. oktober 1943 samt en udskrevet sopranstemme, som imidlertid er tre takter kortere og flere steder i stemmeforløbet afviger fra skitsen. Udgaven er baseret på skitsen, om end den, specielt i t. 24-25, er vanskelig at tolke.

Den nævnte, bevarede sopranstemmeudskrift tyder på, at motetten har været benyttet af Ribe Domkirkes kor.

14 Hymne (Gud bor iblandt Israels lovsange) (BVN 295; 1943)

Tekst: Gud bor iblandt Israels lovsange. Amen.

Denne sentens, efter Salmernes Bog 22, vers 4, stod i Langgaards tid som inskription på orgelpulpituret i Ribe Domkirke. Motetten blev til 2. november 1943, og den er muligvis blevet benyttet af Langgaard i Ribe Domkirke.

15 Lover Gud, alle lysets stjerner (BVN 300; 1944, rev.?)

Tekst: Halleluja! Lover Gud, alle lysets stjerner! Og himlene og sol og måne, de skulle love Gud! Halleluja!
(Efter Salmernes Bog 148, vers 3-4).

Motetten blev komponeret 29. april 1944 i F-dur og blev senere, uvist hvornår, revideret og transponeret til Fis-dur. Uropførelsen blev varetaget af et "kor af damer og herrer" i Ribe Domkirke den 26. juli 1944, mens Langgaard var på ferie og organist Christian Geisler vikarierede for ham i domkirken. Om Langgaard senere har anvendt den ved gudstjenester i kirken er uvist.

16 Lov Herren, min sjæl (BVN 305; 1945)

Tekst:

Lov Herren, min sjæl, og alt i mig hans hellige navn.

Lov Herren, min sjæl, og glem ikke alle hans velgerninger.

Han tilgiver al din synd og læger alle dine brøst.

Han udløser dit liv fra graven og kroner dig med barmhjertighed og godhed.

Han mætter din sjæl med godt, så du bliver ung igen som ørnen.

Lov Herren, I, hans engle, I vældige, som udfører hans bud.

Lov Herren, alle hans hære, hans tjenere, der fuldbyrder hans vilje.

Lov Herren, alle hans værker på hvert et sted i hans rige.

(Efter Salmernes Bog 103, vers 1-5 samt 20-22)

Rued Langgaards vekselsang er udateret, men blev til i 1945 i forbindelse med Ribe Katedralskoles 800 års jubilæum. Ved festgudstjenesten i domkirken den 13. august 1945 i anledning af jubilæet fremførte biskoppen (solo) og Ribe Katedralskoles kor under ledelse af korets dirigent, Christian Ræbild, en gregoriansk vekselsang, hvis tekst blev gengivet i det trykte program for gudstjenesten. Langgaard benytter præcis samme tekstredaktion, og det er sandsynligt, at han har komponeret sin vekselsang med henblik på festgudstjenesten, idet det gennemgående motiv fra vekselsangens soloindsatser genfindes i det orgelpræludium (BVN 308), Langgaard skrev til og opførte ved gudstjenesten. Vekselsangen er næppe blevet opført i Langgaards tid.

17 Gid du ville sønderrive (BVN 310; 1945)

Tekst: Herre! Gid du ville sønderrive himlene og fare ned. (Efter Esajas' Bog, kapitel 63, vers 19).

Kompositionen blev til 20. oktober 1945 og synes at have være benyttet af Ribe Domkirkes kor.

18 O herligheds Gud (BVN 313; 1945)

Tekst: O herligheds Gud, dig ophøj. Ophøj dig, Gud, over himlene! Din ære være over himlene, over jorden!

(Efter Salmernes Bog 108, vers 6).

I 1945 tog Langgaard motetten *Ophøj dig, Gud* op igen, men med ændret titel, revideret tekst og et revideret åbningsmotiv. Af denne version fra 1945 er kun bevaret t. 1-16 i renskrevet form. Der foreligger desuden en udateret skitse, en udskrift af sopranstemmen med kompositionsdateringen 1. dec. 1945 samt et partiturfragment, som omfatter de fire sidste takter af en senere version fra 1946. Udgaven er frem til t. 23 baseret på skitsen og sopranstemmen, der er enslydende her, men i de følgende takter afviger de to kilder fra hinanden, og udgiverne har derfor inddraget det nævnte slutningsfragment fra 1946 som kilde til t. 24-25. Dermed sikres det, at udgaven udelukkende omfatter noder fra komponistens hånd, selvom der er lakuner i kildematerialet. Motetten har uden tvivl været anvendt i Ribe Domkirke.

19 Påskedag (1) (BVN 315; 1946)

Tekst: Han er opstanden. Halleluja! (Efter Matthæusevangeliet, kapitel 28, vers 6).

Kompositionen blev til 25. marts 1946, sandsynligvis med henblik på opførelse ved gudstjenesten i Ribe Domkirke påskedag den 21. april 1946.

20 Min Gud (BVN 316; 1946)

Tekst: Min Gud, min Gud, hvorfor har du forladt mig? (Matthæusevangeliet, kapitel 27, vers 46).

Motetten blev komponeret 7. april 1946, måske med henblik på opførelse den kommende langfredag, 19. april 1946. Motetten synes i hvert fald at have været benyttet i Ribe Domkirke. Orgelindsatsen er skrevet med små noder og opfattes som en *ad libitum*-effekt.

21 Giv din Helligånd (BVN 328; 1947)

Tekst: Giv din Helligånd i vore hjerter, at vi kunne blive varagtige i troen til enden. Amen.

Motetten er dateret 14. maj 1947 og er den første med stemmefordelingen SSAT, en følge af, at Langgaard pr. 1. april 1947 havde ændret Ribe Domkirkes kor til at bestå af otte kvindestemmer og én herrestemme.

Teksten er et uddrag af kollekt til 2. pinsedag, sådan som den var formuleret i Langgaards tid (jfr. KH).

Det er tænkeligt, at motetten blev fremført første gang ved gudstjenesten 2. pinsedag 1947, som blev transmitteret i Statsradiofonien. Manuskriptet er i sidste takt forsynet med orgelpedal-tonen As (udeladt i udgaven).

22 Pascha-morgen (BVN 332; 1947)

Tekst: Terra tremuit, et quievit, dum resurgeret in iudicio Deus. Alleluja. (Efter Biblia Vulgata: Psalmus 75, vers 9-10). På dansk lyder teksten: Jordan skjælv og blev stille, da Gud opstod til dom. Halleluja (efter Salmernes Bog 76, vers 9-10).

Motetten kendes kun i form af det, Langgaard betegner som et “udkast”, dateret 19. juli 1947. Manuskriptet giver dog kun anledning til tvivl i slutningen af t. 10, og orglets rolle kan måske også siges at være uafklaret.

Teksten er Offertorium af den romersk-katolske messe “Resurrexi” til påskedag. Pascha betyder påske på latin. Man vil måske finde det påfaldende, at Langgaard vælger en latinsk tekst fra den katolske liturgi. Men Langgaard var i al diskretion tiltrukket af den romersk-katolske kirke og musikudøvelsen her, og han forsynede også nogle af sine instrumentalværker med latinske titler, ligesom han i flere større korværker benytter latinsk tekst.

23 Lover Gud, thi han er vor hyrde (BVN 339; 1948)

Tekst: Lover Gud, thi han er vor hyrde! Hosianna! (Salmernes Bog 23, vers 1).

Motetten er komponeret 9. februar 1948 og er rettelig betegnet *Motet efter Velsignelsen*, eller slet og ret *Motet*. Den er skrevet til fremførelse efter præstens velsignelse fra prædikestolen – “ved hver højmesse”, noterer Langgaard. Manuskriptet og de foreliggende korstemmer bærer da også præg af flittig brug.

24 Lover Gud, han er vor hyrde (BVN 398; ca. 1950?)

Tekst: Lover Gud, han er vor hyrde! (Salmernes Bog 23, vers 1).

Denne udaterede motet kan være skrevet til erstatning for eller som alternativ til den foregående, men der er intet der tyder på, at den nogensinde har været fremført i Ribe Domkirke i Langgaards tid.

25 Graduale (Bøn) (BVN 400; 1950)

Tekst: Christus factus est pro nobis obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. (Efter Biblia Vulgata: Ad Philipenses, kapitel 2, vers 8). På dansk lyder teksten: Kristus blev lydige for os til døden, ja til døden på korset. (Paulus’ Brev til Filipperne, kapitel 2, vers 8)

Denne motet, skrevet til brug skærtorsdag og langfredag, blev til 7. marts 1950. Teksten er begyndelsen af Graduale fra den romersk-katolske messe "Nos autem" til skærtorsdag aften. Det er oplyst, at motetten har været benyttet af Langgaard i Ribe Domkirke, første gang rimeligvis ved den radiotransmitterede gudstjeneste skærtorsdag den 6. april 1950. RL angiver *Solo* ved tenorstemmen, som er identisk med altstemmen; måske betyder det blot, at en enkelt tenor skal forstærke altstemmen.

26 In Deo (Gudserkendelsen) (BVN 406; 1950)

Tekst: Jeg er en del af dig, altid en del af dig, og din barmhjertighed, din nåde og din fred, gør mig til ét med dig. Ja, jeg er ét med dig! (Victor Holbek, 1882-1972).

Victor Romanello Holbek, cand. pharm. og dr. scient., dansk konsul i Montreux og aktiv inden for Odd Fellow Ordenen sammesteds, sendte i 1950 et manuskript med dette digt, forfattet i påsken 1950, til Langgaard ledsaget af en opfordring til at sætte teksten i musik. Langgaard komponerede satsen den 26. juni 1950. Kun skitsen kendes, idet renskriften, som ikke er lokaliseret, uden tvivl blev sendt til Holbek i Schweiz. Langgaard angiver, at kompositionen enten kan udføres af solostemme med orgel eller blandet kor a cappella.

27 Koral (BVN 412; 1950 (1940, 1946))

Tekst:

Det kors, der rødmer af hans blod,
som vidste ej af svig,
en trappe er til tronens fod,
som står urokkelig.

(N.F.S. Grundtvig, 1783-1872, efter Isaac Watts, 1674-1748; DDS 210,2).

I 1940 skrev Langgaard en melodi til Grundtvigs "Syng højt, min sjæl, om Jesu død" (54), og i november 1950 udarbejdede han dette udvidede arrangement for blandet kor (SSAATTBB) med orgel, men kun med benyttelse af tekstens strofe 2. Som orgelindledning genanvendte han t. 1-13 af et orgelpræludium i Es-dur, komponeret i 1946 (BVN 317). Ved sidste takt (t. 36) nævnes en pauketrille på tonen Es, men der er ingen noder. Det er uvist, hvad Langgaards intention med denne komposition har været.

28 Påskedag (2) (BVN 419; 1951)

Tekst: Han er opstanden. Amen. (Efter Matthæusevangeliet, kapitel 28, vers 6).

Motetten blev til 21. marts 1951 og synes at have været benyttet i Ribe Domkirke, første gang rimeligvis påskedag den 25. marts 1951.

29 Tordner det fra mørkets sky (BVN 423; 1951)

Tekst:

Tordner det fra mørkets sky,
oventil er luften klar.
Hos vor Herre, der er ly,
Himlen ingen torden har.
Sindet må til Himlen gå,
der er fred og ro at få.

(H.A. Brorson, 1694-1764, efter Abraham Hinckelmann, 1652-95, KH 595,2 / DDS 645,2).

Teksten er strofe 2 af "Stille vær, min sjæl til Gud" (KH) med justering af interpunktionen og den ændring, at "af verdens sky" i vers 1 er ændret til "fra mørkets sky". Kompositionsdatoen er 21. august 1951. Satsen har været anvendt ved gudstjenester i Ribe Domkirke i Langgaards sidste tid, og den blev tillige inddraget som slutkor i orgelværket *Messis' "første aften"* (BVN 228a), som komponisten opførte i domkirken med denne korslutning den 11. april 1952. I *Messis* angives besætningen som SATB og ledsagende orgel, og der er dynamiske angivelser, som ikke findes i den her udgivne version.

30 Morgenens (BVN 428; 1945, omarb. 1951)

Tekst: I morgenen over himlene, ophøj dig Gud, du er i morgenen, fra slægt til slægt du blev, selv i det trange du blev, din høje ære den være over al jorden. (Efter Salmernes Bog 108, vers 3 og 6).

Den sidste version af *Ophøj dig, Gud* med en revideret, lidt frit fabulerende tekst. Motetten blev baseret på *O herligheds Gud* fra 1945 (18) og blev til i slutningen af september 1951 og endeligt udformet 4-5. oktober 1951. Teksten synes dog senere at være blevet justeret. Motetten blev anvendt i Ribe Domkirke i Langgaards seneste tid.

31-32 BEARBEJDELSER

31 Du kærlighedens ophav (Niels W. Gade, bearb. af Rued Langgaard (BVN B19; 1951)

Tekst: Du kærlighedens ophav, Gud, som troner mægtig i det høje, velsign os med din Ånd, sku til os ned med faderøje. Du kærlig var: uskiftelig det samme. (Ukendt forfatter).

Kompositionen af Niels W. Gade (1817-90) er fra 1846, og i 1856 blev den trykt med tysk tekst: "O du, der du die Liebe bist". Gades komposition er på 56 takter, i E-dur og for SATB. Langgaard har transponeret den til F-dur og foretaget enkelte justeringer, så den kunne synges af Ribe Domkirkes SSAT/B-kor. Langgaards første, udaterede version (1947?) var kun et par takter kortere end Gades værk, men 3. september 1951 skar Langgaard satsen ned til kun 18 takter, hvoraf t. 1-12 svarer til Gades, mens slutningen er friere formet, dog til dels efter Gades t. 13-18. Satsen har været benyttet i Ribe Domkirke.

32 Justus ut palma florebit (Rued Langgaard efter Robert Schumann) (BVN B46; 1949)

Tekst: Justus ut palma florebit. (Af Biblia Vulgata: Psalmus 91, vers 13). På dansk lyder teksten: Den retfærdige skal blomstre som palmen. (Efter Salmernes Bog 92, vers 13).

Langgaard var stærkt optaget af Robert Schumanns (1810-56) sene værker og udvalgte i oktober 1949 to korte passager fra Fantasi for violin og orkester i C-dur op. 131 (1853) og arrangerede dem for kor og orgel. Langgaard benytter t. 2-10 og t. 16-20 efter cfr. F i Schumanns partitur som basis for orgelsatsen og tilføjer et par takter til indledning samt en slutning. Satsen har næppe været opført i Langgaards tid.

33-38 LITURGISKE SATSER

33 Kreative- og ordinationsliturgi (BVN 296; 1944, rev. 1947?)

Rued Langgaard overtog i 1940 den liturgi, der før hans tid var blevet benyttet i Ribe Domkirke ved præste- og bispeindsættelser, og som var komponeret af en forgænger i embedet, Carl August Hansen. I 1944 komponerede Langgaard en ny liturgi, som oprindeligt må have været skrevet for SATB kor, men i dag kun kendes i versionen for SSAT. En revision fandt sted så sent som omkring 1951. Teksten er en fordanskning af den latinske hymne "Veni Sancte Spiritus", som fremføres pinsedag i den romersk-katolske kirke.

34 Korsvar til altergang (1) (BVN 190; 1926? 1927?)

Korsvarene indgår i "Liturgi til Pastor Falk-Rønnes Altergang", som indledes med salmen "Jeg kommer, Herre, på dit ord" (melodi af Emil Hartmann, Bf 57) og som anvender L.M. Lindemanns melodi til "O du Guds Lam" (Bf 178). Liturgien blev benyttet ved de månedlige gudstjenester, som den pensionerede præst Jørgen Falk Rønne afholdt i Christiansborg Slotskirke i perioden fra efteråret 1927 og et par år frem. Et tidligt manuskript tyder dog på, at korsvarene stammer fra Langgaards første periode som organist ved slotskirken, 1. februar til 30. maj 1926. De to første svar er komponeret af Langgaard, det første *Amen* må ligeledes betragtes som et originalt bidrag fra Langgaards hånd, mens det *Tredobbelte amen* (efter Fadervor) kan spores tilbage til C.E.F. Weyses tid som organist ved Vor Frue Kirke i København (1805-42). Om Weyse også er korsvarets komponist er dog usikkert. Harmoniseringen her skyldes Langgaard, hvis kilde uden tvivl var den række af anonyme korsvar, som findes i A. P. Berggreens koralbog (fra og med 7. udgave ved Viggo Sanne, 1889).

35 Korsvar til altergang (2) (BVN 249a; ca. 1941)

Korsvarene blev til i Langgaards første tid i Ribe (1940 eller 1941) og blev benyttet gennem hele hans periode som domorganist sammen med L.M. Lindemanns melodi til "O du Guds Lam" (Bf 178). Langgaard anvendte gennem årene forskellige harmoniseringer af denne melodi

(jfr. BVN B36). De to svar til teksten "Hosianna i det høje" er komponeret af Langgaard. Det første *Amen* findes i kilderne i to varianter, som begge medtages i udgaven. Kilden til første variant er Jens Peter Larsens *Messetoner efter gammel kirkelig tradition*, der blev publiceret 1936 i Mogens Wöldikes *130 Melodier til Salmebog for Kirke og Hjem* (og i 1953 optaget i *Den Danske Korallbog*), mens den anden variant er Langgaards egen version af denne. Det *Tredobbelte amen* (efter Fader-vor) er det samme som i *Korsvar til altergang* (1), men her i en anden harmonisering af Langgaard. En af kilderne rummer, som alternativ til det tredobbelte amen, et *Dobbelt amen* komponeret af Langgaard; det er medtaget i udgaven, ligeledes som alternativ.

Ud over denne altergangsliturgi blev der benyttet flere andre i Ribe. Biskop C.I. Scharling havde sin egen liturgi "komponeret af Stiftsprovst Pedersen", mens et par af kirkens præster foretrak Thomas Laubs korsvar og hans melodi til "O du Guds Lam", en melodi, Langgaard dog i denne sammenhæng bearbejdede og omharmoniserede (jfr. BVN B34).

36 Af kollekt til juleaften (BVN 249b; 1941?)

Denne kollekt til gudstjenesten juleaften kendes kun i fragmentarisk form. Om Langgaard har komponeret mere end denne begyndelse, ved vi ikke, og heller ikke om kompositionen nogensinde har været anvendt i Ribe Domkirke. Kilden er udateret, men sandsynligvis fra begyndelsen af 1940'erne.

37 Korsvar til juleaften (BVN 249c; 1941)

"Juleliturgien i Ribe Domkirke ved Rued Langgaard" blev til i 1941 og må være blevet anvendt i en årrække, men er ikke bevaret i form af et samlet og komplet manuskript. Det er kun de to her publicerede korsvar, der er originalkompositioner af Langgaard. Liturgien omfatter tillige to satser fra J.P.E. Hartmanns *Liturgisk Musik* (1881) i bearbejdet form, først "Din Pris fra Himlens Engle-hær" og senere "Ære være Gud i det Højeste". Efter lektien fra det gamle testamente sang koret Langgaards motet *Ophøj dig, Gud* i en af de mange versioner. Efter udgangsbønnen sang koret dæmpet "Dejlig er jorden". Dette program fremgår af tryksagen *Juleaften i Ribe Domkirke*, som er bevaret blandt Langgaards papirer. Udgivelsen af Langgaards to korsatser sker på grundlag af flere kilder: en skitse, en udskrift af sopranstemmen og et fragment af en renskrift indeholdende slutningen, t. 16-20.

38 Tredobbelte amen (BVN B9; 1948?)

Det tredobbelte amen, der traditionelt afsynges efter velsignelsen, præsenteres her i Langgaards korbearbejdelse i to forskellige versioner. Kilderne viser, at satsen har været benyttet af Ribe Domkirkes kor i slutningen af 1940'erne. Melodien skyldes muligvis C.E.F. Weyse, idet den første gang blev offentliggjort i hans harmonisering i 1832 (jfr. BVN B9). Langgaards oprindelige version er, hvad melodistemmen angår, stort set identisk med Weyses, mens Langgaards endelige version er friere formet i t. 5-6.

39-60 SALMEMELODIER OG ÅNDELIGE SANGE

Rued Langgaards ret begrænsede produktion af melodier til religiøse tekster falder i fire spredte faser: 1914-15, 1922, 1938-40 og 1943-49.

I 1915 skal han have komponeret en samling på 10 eller 12 salmemelodier (BVN 91), men hverken de individuelle titler eller musikken kendes. Hvad der derimod foreligger fra 1914-15 er tre grupper af åndelige sange. Først er der *Tre åndelige sange* (BVN 88) fra julen 1914. Kun de to kendes og kun den ene af de to i den oprindelige firstemmige version fra 1914, nemlig **39** *Tro* (BVN 88:1). Teksten er af Emilie Thorup (1857-90) og stammer fra samlingen *Efterladte aandelige Digte*, udgivet i 1891 af Frederik Birkedal-Barfod. I 1941-42 genkomponerede Langgaard denne tekst og arrangerede samlingens nr. 3, *Jeg er træt og går til ro*, for klaver under titlen *To åndelige sange* (BVN 256). Disse klaverversioner blev publiceret af Rued Langgaard Udgaven i 2016 (Samlede sange for sang og klaver bind 3, s. 159-160).

Dernæst er der fire enkeltstående sange, som er udaterede, men uden tvivl fra ca. 1915. De er redaktionelt samlet under overskriften *Åndelige sange* (BVN 89). Det drejer sig om **40** *Du lille flok* (BVN 89a) og **41** *Fred, Herrens fred* (BVN 89b), begge til anonyme tekster, dernæst salmemelodien **42** *Kom, sandheds Ånd! og vidne giv* (BVN 89c) med tekst af Thomas Kingo (1634-1703) i N.F.S. Grundtvigs (1783-1872) bearbejdelse (DDS 300). Og endelig **43** *O hellige, hellige stilhed* (BVN 89d) til et formodentlig utrykt digt af Friede Munthe-Morgenstjerne (1861-1948), en bekendt af familien Langgaard. Undtagelsesvis har vi oplysninger om en opførelse af sidstnævnte, idet den stod på programmet, da foreningen 'De Forenede Kirkekor i København' den 12. november 1919 afholdt koncert i Trinitatis kirke. Sangen blev fremført af solistiske stemmer.

Til samme gruppe hører *To åndelige sange* (BVN 90) for blandede stemmer fra 1915. Men kun nr. 2, *Når engang i fjerne tider*, kendes. Den foreligger til gengæld både i originalversionen i A-dur, 2/4-takt og med dateringen 15.8.1915, og i den her udgivne, reviderede version fra 1940. Langgaard foreslår som alternativ, at strofe 1 springes over, hvorved sangen begynder med strofe 2 og dermed får titlen *Mildt som aftenklokken (ringer)*. Teksten er af den norske forfatter Olaus Arvesen (1830-1917).

I 1922 (efter alt at dømme) nedskrev Langgaard tre melodier på et og samme nodeark: **45** *Den hellige morgenarbejdsstund* (BVN 172) med tekst af Johannes Jørgensen (1866-1956), **46** *Den store mester kommer* (1) (BVN 173) til tekst af B.S. Ingemann (1789-1862) (DDS 612) samt **47** *Min død er mig til gode* (BVN 174), hvortil H.A. Brorson (1694-1764) leverede teksten (DDS 530). Johannes Jørgensens digt har titlen *Hjem!* og står i samlingen *Der er en Brønd, som rinder* (1920). Digtet citerer Grundtvigs salme "Den signede dag med fryd vi ser". Førstelinjen lyder "Den hellige Morgenarbejdsstund" og Langgaard bruger denne linje som titel, men ændrer teksten i selve kompositionen til "Den hellige Morgenarbejdets stund".

Rued Langgaards første tonesætning af "Den store mester kommer" er udarbejdet i tre "versioner", der alle udgives her. Melodien genfindes i skitserne (1921-22) til operaen *Antikrist*, idet det var Langgaards oprindelige idé, at denne salme skulle fremføres unisont af et blandet kor i operaens slutning. Melodien til Brorsons *Min død er mig til gode* kom til at danne udgangspunktet for Langgaards næste melodi til "Den store mester": **48** *Den store mester kommer* (2) (BVN 175). Samme version af melodien optræder, uden reference til salmeteksten, i sidste sats af strygekvartet nr. 3 fra 1924. Denne melodi til salmen blev i 2003 optaget i *Koralbog til Den Danske Salmebog*. Men Langgaard lavede også en tredje melodi, nemlig **49** *Den store mester kommer* (3) (BVN 368).

Udgangspunktet var her et tema fra violinsonate nr. 2 (1920-21), en sonate, der som motto bærer citatet "Den store mester kommer", men som ikke knytter mottoet eller salmens tekst eksplicit sammen med melodien. Det var først i 1948-49, at Langgaard arrangerede melodien som firstemmig "menighedssang". Samtidig forestillede han sig, at denne version skulle anvendes som en ny (instrumental) indledning til violinsonaten, men denne idé blev øjensynlig ikke ført til dørs.

Der kendes ingen samtidige opførelser af disse melodier, men *Den hellige morgenarbejdstund*, *Den store mester kommer* (1) og *Min død er mig til gode* blev opført 29. marts 2008 i Ribe Domkirke af DR Vokalensemblet dirigeret af Søren K. Hansen. En opførelse af førstnævnte med orgelledsagelse fandt dog sted allerede i 1982.

Den tredje gruppe af salmemelodier blev til i oktober 1938 og januar 1940. Det drejer sig for det første om to melodier til samme tekst af N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (DDS 542): **50** *Døden er den sidste fjende* (1) (BVN 239) og **51** *Døden er den sidste fjende* (2) (BVN 240) samt **52** *Det koster mer, end man fra først betænker* (BVN 241) til tekst af H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 604). Og den 15.1.1940 skrev Langgaard en melodi til et digt af Emilie Thorup (1857-1890): **53** *Der står et kors på Golgata* (BVN 246) og samtidig udarbejdede han en variant af melodien til salmeteksten **54** *Syng højt, min sjæl, om Jesu død* (BVN 247) af N.F.S. Grundtvig (1783-1872) efter Isaac Watts (1674-1748) (DDS 210). Langgaard genbrugte i 1950 melodien i motetten *Koral* (27).

En af de to melodier til "Døden er den sidste fjende" blev fremført i Danmarks Radio 21. september 1956 af sangeren Hugo Sieben og Palle Alsfelt (orgel), og nr. 1 blev i 1967 opført af Bonna Søndberg og Jørgen Ernst Hansen i DR. Sidstnævnte blev optaget i *Koralbog til den Danske Salmebog* i 2003. Bonna Søndberg og Jørgen Ernst Hansen opførte som de første *Syng højt, min sjæl, om Jesu død* i 1967 i DR.

Den sidste gruppe af salmemelodier omfatter de seks titler, Langgaard komponerede i sin tid som domorganist i Ribe. I 1943 skrev han **55** *Op, I kristne, ruste eder* (BVN 290) til tekst af H.A. Brorson (1694-1764) efter Justus Falckner (1672-1724) (DDS 625). Den tidligste kendte opførelse fandt sted i DR 21. september 1956 med Hugo Sieben akkompagneret af Palle Alsfelt.

I 1947 modtog Rued Langgaard et brev fra Victor Holbek (1882-1972), dansk konsul i Montreux, vedlagt et digt med titlen *Den kongelige Gave* ("Når livets pilgrimsvandring går på hæld") og med et udtrykt håb om, at Langgaard ville skrive en melodi til teksten. Det gjorde han kort efter i form af **56** *Når livets pilgrimsvandring går på hæld* (BVN 323). Langgaard kalder den en salmemelodi og anfører, at den kan udføres af solostemme med orgel eller blandet kor a cappella. Også denne sang var med i Hugo Siebens og Palle Alsfelts program i DR 21. september 1956.

Salmen **57** *Almindelig er Kristi kirke* (BVN 324) blev også til i 1947. Den har tekst af N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (DDS 333). I forbindelse med Rued Langgaards død i 1952 blev det oplyst, at denne salme med melodi af Langgaard var blevet indført som menighedssang i Ribe Domkirke. Den blev bl.a. afsunget ved Langgaards bisættelse i kirken den 14. juli 1952.

Den 25. maj 1948 skulle tusindårsjubilæet for bispedømmet i Danmark fejres i Ribe. Den 5. april komponerede Langgaard en "Festsang til 1000-års bispejubilæet i Ribe Domkirke": **58** *Tusind år stod Kristi kirke* (BVN 345) til tekst af N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (DDS 343). Ved festgudstjenesten, som blev radiotransmitteret til hele Norden, blev de to første strofer sunget af domkirkens udvidede kor i forlængelse af det prælude, Langgaard havde skrevet til lejligheden og som benytter salmens tre første toner som gennemgående "tusindårsmotiv". Af en eller anden grund er det renskrevne manuskript til salmen blevet splittet ad, således at de sidste 10 takter

af kompositionen mangler. Udgaven bringer en rekonstruktion af disse takter på et sikkert kildegrundlag, nemlig dels en udskrevet sopranstemme, dels Langgaards skitse.

Rued Langgaards sidste bidrag til genren er fra 1949. Den 6. september skrev han to varianter af en melodi til H.A. Brorsons (1694-1764) tekst "Den ypperligste vej" (DDS 690). Den første af dem (**59**) gav han overskriften *Når tro og håb er omme* (BVN 390a), mens den anden, **60** *Den ypperligste vej* (2) (BVN 390b), ikke fik nogen særskilt titel. En af de to melodier, uvist hvilken, var med i Hugo Siebens og Palle Alsfelts flere gange omtalte program i DR 21.9.1956, som formentlig rummede de tidligste offentlige opførelser af en række melodier, der ikke synes at have været anvendt af Langgaard selv.

61-66 BEARBEJDELSE FOR KOR AF SALMEMELODIER

Langgaard må have fundet "Den yndigste rose er funden" med tekst af H. A. Brorson (1694-1764) (DDS 122) særligt stemningsfuld, idet han lavede tre korarrangementer af den velkendte, anonyme melodi til brug i Ribe Domkirke. Et arrangement for SATB foreligger kun i fragmentarisk form (BVN B2b), mens de to andre publiceres her: **61** *Den yndigste rose er funden* (BVN B2c) og **62** *Den yndigste rose er funden* (BVN B2d). Sidstnævnte foreligger kun som skitse, men en bevaret korstemme viser, at dette arrangement til tekstens første strofe har været benyttet i Ribe Domkirke. Skitsen har en ledsagende orgelstemme, som muligvis er ufuldstændig.

Melodien til **63** *En rose så jeg skyde* (BVN B3) er ligeledes af ukendt oprindelse, mens teksten er en anonym tysk tekst i Thomas Laubs (1852-1927) fordanskning (DDS 117). Langgaards arrangement er tænkt til opførelse juleaften og omfatter kun tekstens strofe 1; satsen skal til gengæld gentages. På manuskriptets titelside har komponisten imidlertid anført den kryptiske bemærkning "Gælder selvfølgelig ikke", og det betyder måske, at arrangementet aldrig er kommet til anvendelse i Ribe.

Andreas Peter Berggreens (1801-80) melodi, som egentlig er til salmen "Naturen holder pinsefest", blev arrangeret af Langgaard til teksten **64** *Forgæves er vor kunst og kraft* (BVN B12) som et lejlighedsværk til brug ved indsættelsen af den nyudnævnte biskop i Ribe, M.C. Lindegaard, den 15. maj 1949. Som tekst anvendes kun salmens første strofe (DDS 707). Det var en pointe for Langgaard, at den danske tekst (som har et tysk forlæg) skyldes ribebiskoppen Hans Tausen (1494-1561), og at den tilmed er "Hans Tausens eneste salme". Den tekst, Langgaard benytter, er imidlertid en senere bearbejdelse af J.C. Brandt (1817-89). Langgaard har valgt at bytte om på ordene i første linje, hvis originale ordlyd er "Forgæves er vor kraft og kunst".

Arrangementet **65** *Ordet kan jeg se dig ind* (BVN B42) bærer overskriften *Advent* og blev brugt som motet efter velsignelsen i Ribe Domkirke efter ønske fra stiftsprovst M.V. Grønbæk. Det fremgår, at Langgaard ikke brød sig om denne disposition, og det er måske grunden til, at manuskriptet er delvis forsvundet; de sidste ni takter har måttet rekonstrueres i nærværende udgave på grundlag af den foreliggende skitse. Melodien er "Af højheden oprunden er" af Philipp Nicolai (1556-1608), dog i en senere traditionel form, og teksten er strofe 4 af H.A. Brorsons salme "O Gud! hvor er du mer end skøn" (DDS 16).

Som det er fremgået af det ovenstående var Langgaard særligt optaget af Ingemanns salme "Den store mester kommer". Han var derfor også interesseret i den melodi, Carl Nielsen (1865-1931) har skrevet og i 1922 publiceret i *Folkehøjskolens Melodibog*. Blandt Langgaards manuskripter findes udaterede skitser til en harmonisering af salmen, men i 1998 dukkede en renskrift op,

som var blevet tilsendt Carl Nielsen-biografen Frede Schandorf Petersen, formodentlig mellem 1947 og 1949. Manuskriptet findes i dag på Det Kongelige Bibliotek. Dette arrangement, som eksplicit er for kor (SATB), udgives her som **66** *Den store mester kommer* (BVN B43). Forneden på manuskriptet skriver Langgaard: "Harmoniseret d.v.s. Vredet paa Plads af R. Langgaard" – og han afleverer derunder følgende svada: "Og saaledes er det med al Carl Nielsen, selv kunne han ikke gøre det ordentlig og saa faar han ovenikøbet Ros, Navn af Danmarks største Komponist!". Dette arrangement (som også har en melodisk ændring i begyndelsen) blev, med den utvetydigt noterede dissonans i t. 6 (TB), uropført i Ribe Domkirke 19. juli 2015 af Ribe Domkirkes kor dirigeret af Birgitte Ebert.

Bendt Viinholt Nielsen

LISTE OVER ILLUSTRATIONER

Side 56

Ophøj dig, Gud (BVN 269). Renskrift med rettelser, 1941.

Det Kongelige Bibliotek, RLS 122,5.

Side 73

Gid du ville sønderrive (BVN 310). Renskrift (første nodeside), 1945.

Det Kongelige Bibliotek, RLS 122,79 s. 12.

Side 102

Tordner det fra mørkets sky (BVN 423). Renskrift, 1951.

Det Kongelige Bibliotek, RLS 122,45.

Side 112

Kreations- og ordinationsliturgi (BVN 296). Renskrift, 1951?

Det Kongelige Bibliotek, RLS 122,66.

Side 124

Min død er mig til gode (BVN 174) – *Den hellige morgenarbejdsstund* (BVN 172).

Udateret renskrift (1922)

Det Kongelige Bibliotek, RLS 134,4.

Side 150

Den store mester kommer (2) (BVN 175). Renskrift, ca. 1949.

Det Kongelige Bibliotek, RLS 134,5.

Side 157

Forgæves er vor kunst og kraft (BVN B12). Skitse, 1949.

Det Kongelige Bibliotek, RLS 122,57.

INTRODUCTION IN ENGLISH

ABOUT THIS EDITION

This volume presents all the existing vocal music which Rued Langgaard composed for use in church services and for church purposes, i.e. motets, various liturgical choral pieces, hymn tunes and spiritual songs. Since the compositions were written for practical use in the Danish Established Church and, in addition, practically all of them have Danish texts, the editors have decided not to include a complete parallel English translation, as is normally the case in the Rued Langgaard Edition. Via this introduction, however, we hope to be able to convey to those interested who cannot read Danish (or Norwegian or Swedish) an impression of what the present volume contains, also by providing translations of work titles and information about the sources of the texts. The nine non-liturgical works which Langgaard wrote for chorus a cappella, are at the same time being published in a separate volume with the title *Compositions for chorus a cappella*.

Most of the compositions in the present volume are from the period when Langgaard was organist and precentor at Ribe Cathedral (1940-52). The editors' wish is for the edition to reflect Langgaard's work as a church musician and for that reason they have included small choral responses as well as certain arrangements written for church services at Ribe Cathedral.

The great majority of the compositions are being published here for the first time. 11 of the motets, however, were published in 1985 in the collection: *Rued Langgaard: 11 motetter for blandet kor a cappella* (11 motets for mixed choir a cappella). The editor was Steen Lindholm and the booklet was published by Edition Egtved (Edition MK – B 0002). The 11 pieces from that collection are being republished here in accordance with the principles of the Rued Langgaard Edition. They have the following numbers: 1, 3, 4, 8, 11, 12, 14, 15, 17, 19 and 21. In addition, two of Langgaard's hymn tunes were included in 2003 in *Chorale Book for The Danish Book of Hymns*. The two tunes are *The Great Master cometh* (BVN 175) and *Death shall be the final Foe* (BVN 239), which, in slightly revised editions, can be found in the chorale book as nos. 56 and 110.

Rued Langgaard's hymn tunes and spiritual songs are a highly non-homogeneous group of single compositions. Some are indicated as being specifically for choral use (SATB), others are listed as four-part settings in 'chorale book form', which implies that they were conceived as communal or solo songs with accompaniment. In a couple of instances, Langgaard personally states alternatives such as 'mixed choir or solo with organ', or clarifies his intention by such terms as 'church melody' or 'congregational song'. This edition presents the melodies in chronological order irrespective of their textual basis and form of notation, in as authentic a form as possible. Melodies for SATB voices are printed with the text between the staves, while the other melodies are printed with the text placed above the notation, as is customary in chorale books. If the text is among the commonly used Danish hymn texts found in *Den Danske Salmebog* (The Danish Hymn Book) (DDS), only the first verse of the text is reproduced. The number of the hymn in the hymn book is listed as a reference. In cases where the texts are not generally known or easily accessible, however, the entire text is reproduced (in Danish).

The critical editions within the framework of the Rued Langgaard Edition are based on sources available in the Rued Langgaard Collection (RLS) at The Royal Danish Library in Copenhagen.

In a couple of instances, the compositions are only known in the form of a transcript, but generally speaking it is the autograph manuscripts of the composer which form the basis of the edition. In a single instance, the main source is in private ownership. The works are published in the form the composer finally arrived at. This means that the edition respects Langgaard's corrections and additions in the sources and implements them, insofar as this is possible and relevant.

Unlike other publications in The Rued Langgaard Edition, we have decided in this volume to choose a simpler and more practically orientated form of presentation, although without compromising on the principles of critical publication of the edition. As far as titles and texts are concerned, we have used modern Danish spelling. We have also refrained from marking editorial emendation and addition in the music type in the form of square brackets, dotted slurs, etc. For further information, please consult the Danish-language section *Redaktionelle Bemærkninger* (Editorial comments) p. 163 and *Kilder og kritisk beretning* (Sources and critical commentary) p. 165).

Ole Ugilt Jensen and Bendt Viinholt Nielsen, January 2020

ABOUT RUED LANGGAARD'S WORK AS A COMPOSER OF CHURCH MUSIC

Rued Langgaard (1893-1952) grew up in Copenhagen as a single child in a home where church-social work and religious topics were high up on the daily agenda. His parents were the pianists Emma Langgaard (1861-1926) and Siegfried Langgaard (1852-1914). His father, who was connected to The Royal Danish Academy of Music for more than 30 years, developed a distinctive philosophy of music influenced by theosophy under the title 'The Mission of Music'. This concept was at the heart of an overall understanding of the religious, ethical and, in the broadest sense, societally educative aspects of Romantic music. It could be called a kind of art-religion – one to which Rued Langgaard subscribed and which permeates his artistic activities. In particular, it defines the role he saw for himself as a composer. He conceived himself as part of a greater universal whole, his mission being to further develop the art of music on the basis of the advances brought to light by the previous generations of great Romantic and late-Romantic composers. In his music, Langgaard came, however, to go beyond such a framework, under the influence of modernism and expressionism. This, though, is not seen in his music for church services, which reflects his basic Romantic view to the highest degree.

As a composer, Rued Langgaard was not particularly interested in writing church music. In 1912-15, he wrote seven organ preludes, of which only two have survived, and 10 or 12 hymn tunes, all of which have disappeared. From the same period there are also a few spiritual songs. These compositions are perhaps related to his brief period as an assistant organist at Frederik's Church (The Marble Church) in 1912 and at The Garrison Church in 1915-17. In his years as acting organist at Christiansborg Palace Chapel from 1926 to 1931, he wrote responses for use in the communion liturgy as well as a couple of organ preludes. The few preserved hymn tunes and spiritual songs by his hand from 1914-38 were hardly used in any public context.

The overriding theme in Danish church music in the 20th century was Thomas Laub's church music reform. Thomas Laub (1852-1927) presented his thoughts of a renewal of church service music for the first time in 1887, and the final formulation of his ideas appeared in 1920 in the book *Musik og Kirke* (Music and Church) (reprinted in 1978). His ideas for reform gave rise to com-

motion and resistance from the outset, but Langgaard's parents and their young son do not seem to have been particularly interested in these issues. We have to move all the way forward to 1932 before we see Rued Langgaard become involved in the 'church singing feud', perhaps because the debate was particularly vehement at that juncture. Langgaard's most serious contribution is printed in 1933 in the periodical *Kirken* (The Church), in which he reveals his view of the matter in the article 'Art and hymn-singing' (*Kirken*, vol. 5, 1933, pp. 68-72).

Generally speaking, Langgaard's basic conception of church art (one which he had from Wagner) was that Jesus was a 'mood-artist', a 'poet' who made use of poetic effects such as parables and symbolic language whereby he could speak not only to human understanding but also – and especially – to emotions and the imagination. Concepts such as lyricism and poetry, emotions and mood are therefore inseparably linked to Christianity and must for that reason be aesthetical guidelines for art in the church, no matter whether it is a question of ornamentation or music. In Rued Langgaard's opinion, church visual art culminated in the Renaissance, with such artists as Leonardo da Vinci, Rafael, Michelangelo and Signorelli. The development of music, on the other hand, was 'delayed' in comparison, and it was not until the great composers of the Baroque and afterwards – particularly in the Romantic period – that music reached a comparatively high stage as a means of expressing the soul.

In this he was diametrically opposed to the 'Laubists', who believed in 'the pure church style', by which they meant the music of Palestrina and the hymns of the Reformation period, which they wished to revive and create anew with the aim of eliminating all excessive emotion, pathos and subjective artistic expression from church services. The role of the organ, for example, was to be restricted to supporting and holding together songs sung by the congregation: 'Everything outside this is not a church service but a concert,' Laub wrote, continuing by saying 'We are not met together to listen to music, so why should we waste our time listening to the organist ingeniously fantasising (if that is actually the case) on his private emotions?' (*Music and Church*, p. 171). 'But', Langgaard writes in his article, 'the logical conclusion of this must be that we do not come to church in order to see either! Therefore, all church ornamentation is completely unnecessary.' Those who believe the church is turned into a concert hall when 'artistic music' is played, must consequently also believe that the church is an art gallery and not a church when decorated with church art. So according to Langgaard, precisely the Romantic melodies and free 'artistic' organ playing belong to the church, because the music has an independent, mood-conveying and devotion-inspiring function in the church service. It was an important point, then, for Langgaard that the continuity from the 19th century ought to be preserved, and he was completely unable to see the relevance of an artificial resuscitation of old church music.

When Rued Langgaard was appointed organist at Ribe Cathedral, it had been the parochial church council's explicit wish to avoid appointing a 'rabid Laubist' to the post of organist and precentor. This was probably Langgaard's chance. In the preceding years he had applied for numerous posts as organist, mainly in the Copenhagen area, but without ever being taken into consideration. He ascribed the many rejections by the fact that he was not a supporter of Laub's reformist views. He felt that he was kept outside as a direct result of the fact that the 'Laubist School' had a strong hold of ecclesiastical circles, and that the question of being pro or anti Laub overrode all artistic criteria when appointing organists.

Rued Langgaard took over the post of cathedral organist and precentor in Ribe on 1 August 1940. In the roughly 12 years that he held this post, he composed – apart from 80 organ preludes – about 30 motets and a number of smaller choral pieces. He needed to create for himself a

new repertoire of functional church music in a Romantic spirit. The major composers Niels W. Gade (1817-90) and J.P.E. Hartmann (1805-1900) had only sporadically contributed to the genre, even though both of them had individually functioned as church musicians for a whole generation. Langgaard clearly based himself on their style, as typically heard in Gade's motet *Du, der du die Liebe bist*, a piece which Langgaard himself abbreviated and used in Ribe Cathedral with the text: 'You Fount of Love' (no. 31 in the present volume).

The cathedral choir at Ribe Cathedral was a mixed choir with nine permanent members – five women and four men. Throughout his time there, his wife Constance Langgaard was one of the sopranos in the choir. For radio-transmitted services assistants were called in, and at religious festivals and on special occasions the choir was considerably enlarged. At the peace service on the first anniversary of the liberation of Denmark on 5 May 1946, the choir comprised 23 singers, and on Good Friday 1949 there were 17 choir members. The largest number in the choir was for the celebration of the 1000th anniversary of the Danish bishopric, which took place in Ribe Cathedral on 25 May 1948. On that occasion, the choir comprised 30 singers.

The members of the choir were amateurs, and Langgaard could not expect them to be good at reading music. There were, however, experienced individuals among the nine permanent members, such as Ejnar F. Nielsen, the father of the composer Tage Nielsen (1929-2003). At religious festivals, the young Tage Nielsen often took part as an assistant in the church choir, and he has recalled how rehearsals took place:

The initial rehearsing took place in the home (i.e. Rued Langgaard's) in Gravsgade. He (Langgaard) used to go through the individual parts at the piano, over and over again, as when teaching a school class a new song – only very few in the choir were able to read music. – It is fundamentally pathetic to think of a man of Langgaard's formidable musical intelligence and overview as a crammer of choir parts. But I recall him as always being friendly and patient at these first rehearsals.

After the rehearsal, tea and biscuits were served for the choir, Tage Nielsen informs us.

The post of precentor involves a certain amount of administrative work, particularly as regards the recruiting of singers. Langgaard was obliged to be outgoing when new choir members were needed, and it was of course to regularly take apologies for being unable to come, holidays and stand-ins into account. In January 1947, Langgaard wrote to the parochial church council in Ribe asking to be allowed to change the composition of the choir to eight female voices and one male voice (tenor). His justification was that it was at present impossible for him to get hold of any good male voices prepared to commit themselves for the small remuneration the church was able to offer the permanent choir members (Kroner 250 per annum). His request was turned down, and the available sources do not reveal if the case was subsequently reconsidered by the council, or if Langgaard simply implemented his plan without permission – the result, at any rate, was that the choir from 1 April 1947 onwards consisted of six sopranos, two contraltos and two tenors. That is the reason why Langgaard's liturgical choral works after 1947 are usually for SSAT or SAAT. The male part often goes quite high and quite low, and on several instances is called 'tenor-bass'. At religious festivals the choir was enlarged to a normal SATB choir. He often found the female singers among the student teachers at Ribe Government Teacher Training College, and it would seem that there were regularly three to four places in the choir filled by such students. On several of the motet draft versions Langgaard listed the names of the singers and their distribution among the individual parts.

The surviving music from the time in Ribe gives us an insight into Langgaard's practice as a precentor during these years. Initially, perhaps until 1946 or 1947, Langgaard used notebooks where he noted down his motets, four-part harmonisations, etc. Two such books are known from his time in Ribe, called *Cathedral, Score I and II* respectively. But the notebooks are incomplete today – one of them contains only four pages. Langgaard has without a doubt torn them apart and apparently also thrown away much of the material. Most of the motets exist at present in the form of individual manuscripts.

The permanent members of the choir made use of part-books, in which Langgaard had written the part of the individual member for the various choral pieces. So the singers did not have a score in front of them and were thus unable to follow what was happening in the other parts. When the choir was enlarged, the singers were handed out choir parts written on loose sheets. A number of these sets of parts in Langgaard's own handwriting still exist, but unfortunately only one set of part-books deriving from Langgaard's last years (1950-51) has been preserved. These are small notebooks in oblong format with a stiff, black cover and with the names of the singers on them. The books that have formerly been in use must have been discarded – with the exception of Constance's copy, which she possibly kept out of sheer veneration. It is a soft-cover music book bound in red Christmas wrapping paper. This soprano part-book, with its chaotic and fragmentary contents, is an important source that provides an impression of how the composer constantly carried out alterations to the repertoire of the cathedral choir. Motets and melodies have been glued over, corrections undertaken and new pages and scraps with alterations glued in. Among the soprano parts and fragments found in the book there are some that relate to – otherwise unknown – works and versions of motets.

It undeniably looks as if Langgaard has made the job of choir conductor difficult for himself by carried out on-going alterations which, each and every time, had to be laboriously rehearsed with the choir. This applies in particular to the motet *Ophøj dig, Gud* (Exalt thyself, O Lord), which Langgaard constantly tried to 'improve' over a period of ten years. Apart from eight complete and thus publishable versions and variants (also with varying texts), there are a further three that are only known as fragments as well as a number of separate choir parts that do not correspond to the known scores. In addition, there are a host of drafts for passages that can only rarely be related to any of the known versions. A version of which only the conclusion has survived is, after the dating 12 April 1944, provided with the remark 'Definitely not to be further altered!!'. This proved not to be the case, for Langgaard took up the series of works again in 1945 with *O God of Glory* (no. 18). A fragment of a later version of this is dated 1941-46. The latest setting to music of the text took place in 1951, with the title *Morgen* (Morning) (no. 30). *Exalt thyself, O Lord* in its different variants must have been used regularly at morning services, and the motet, for a period of time at any rate, was a fixed feature of the programme for Christmas Eve at Ribe Cathedral.

It must finally be mentioned that only one of Langgaard's hymn tunes came to be used as a congregational hymn during Langgaard's lifetime. This is *Almindelig er Kristi kirke* (Universal is Christ's Church) (no. 67), which was used at Ribe Cathedral during the last years of the composer's life. No information exists about the use of the other melodies during Langgaard's lifetime.

Bendt Viiinholt Nielsen

OVERVIEW OF THE CONTENTS OF THIS VOLUME

The compositions have been divided into subgroups and within each group the works have basically been ordered chronologically according to the numbering of the BVN catalogue of works (*Rued Langgaard's Compositions*). Bible references in English are made to the King James Bible.

Abbreviations

BVN = Bendt Viinholt Nielsen: *Rued Langgaards Kompositioner. Annoteret værkfortegnelse.*

Rued Langgaard's Compositions. An Annotated Catalogue of Works. With an English Introduction.

Odense Universitetsforlag, 1991.

DDS = Den Danske Salmebog / *The Danish Hymn Book*. Copenhagen 2002.

KH = Salmebog for Kirke og Hjem / *Hymn Book for Church and Home*. Copenhagen 1897.

1-30 MOTETS

- 1 O, Gud ske lov! det hjemad går / *May God be praised! We're homeward bound* 44
(BVN 65a; 1914 rev. 1936)
Julius Lassen (1817-78) (KH 651: 4)
- 2 O, Gud ske lov! det hjemad går / *May God be praised! We're homeward bound* 46
(BVN 65a; original version 1914)
Julius Lassen (1817-78) (KH 651: 4-3-5-6)
- 3 Herren er min hyrde / *The Lord is my shepherd* (BVN 248; 1940s) 51
Psalms 23: 1
- 4 Helligånd, du samler folket (Pinse) / *Holy Ghost, who all dost gather (Whitsun)* 52
(BVN 261; 1941, rev. 1941 and c 1950)
Based on N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (KH 2) and Philippians 4: 7
- 5 O, Helligånd (Helligånd, du samler folket) /
O, Holy Ghost (Holy Ghost, who all dost gather) 54
(BVN 261; original version 1941)
Based on N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (KH 2)
- 6 Ophøj dig, Gud (1) (Påske) / *Be thou exalted, O God (1) (Easter)* (BVN 269; 1941) 55
Psalms 108: 5
- 7 Guds fred er over al forstand / *God's peace passeth all understanding* 57
(BVN 269; variant 1941)
Philippians 4: 7
- 8 Ophøj dig, Gud (2) / *Be thou exalted, O God (2)* (BVN 270; 1941) 58
Psalms 108: 5
- 9 Ophøj dig, Gud (3) / *Be thou exalted, O God (3)* (BVN 271; 1941? 1942?) 60
Psalms 108: 5

10	Ophøj dig, Gud (4) / <i>Be thou exalted, O God (4)</i> (BVN 272; c 1942)62 Psalms 108: 5
11	Ophøj dig, Gud ('Tredje version') / <i>Be thou exalted, O God ('Third version')</i>64 (BVN 294; 1943) Psalms 108: 5
12	In memoriam Ansgarius / <i>In memoriam Ansgarius</i>66 (BVN 286; 1943, rev. 1944, 1948?) Isaiaë 61: 1 and Psalmus 116: 1 (Biblia Vulgata)
13	Herre! Du har været vor bolig fra slægt til slægt / <i>Lord, thou hast been our dwelling place in all generations.</i>70 (BVN 293; 1943) Psalms 90: 1-4
14	Hymne (Gud bor iblandt Israels lovsange) / <i>Hymn (God inhabitest the praises of Israel)</i> ...74 (BVN 295; 1943) Psalms 22: 3
15	Lover Gud, alle lysets stjerner / <i>Praise God, all ye stars of light</i>76 (BVN 300; 1944, rev.?) Psalms 148: 3
16	Lov Herren, min sjæl / <i>Bless the Lord, O my soul</i> (BVN 305; 1945)79 Psalms 103: 1-5 and 20-22
17	Gid du ville sønderrive / <i>O, that thou wouldst rend</i> (BVN 310; 1945)82 Isaiah 64: 1
18	O herligheds Gud / <i>O God of glory</i> (BVN 313; 1945)84 Psalms 108: 5
19	Påskedag (1) / <i>Easter Sunday (1)</i> (BVN 315; 1946).....86 Matthew 28: 6
20	Min Gud (Langfredag) / <i>My God (Good Friday)</i> (BVN 316; 1946)87 Matthew 27: 46
21	Giv din Helligånd (Pinse) / <i>Grant thy Holy Spirit (Whitsun)</i> (BVN 328; 1947)88 From the Whit Monday collect
22	Pascha-morgen / <i>Pascha morning</i> (BVN 332; 1947)89 Psalmus 75: 9-10 (Biblia Vulgata)
23	Lover Gud, thi han er vor hyrde / <i>Praise God who is our shepherd</i> (BVN 339; 1948).....90 Psalms 23: 1
24	Lover Gud, han er vor hyrde / <i>Praise God who is our shepherd</i> (BVN 398; c 1950).....91 Psalms 23: 1

25	Graduale (Bøn) / <i>Graduale (Prayer)</i> (BVN 400; 1950)92 Ad Philipenses 2: 8 (Biblia Vulgata)
26	In Deo (Gudserkendelsen) / <i>In Deo (The knowledge of God)</i> (BVN 406; 1950)93 Victor Holbek (1882-1972)
27	Koral / <i>Chorale</i> (BVN 412; 1950 (1940, 1946))94 N.F.S. Grundtvig (1783-1872) based on Isaac Watts (1674-1748) (DDS 210: 2)
28	Påskedag (2) / <i>Easter Sunday</i> (2) (BVN 419; 1951).....98 Matthew 28: 6
29	Tordner det fra mørkets sky / <i>Should from dark clouds thunder roll</i> (BVN 423; 1951)99 H.A. Brorson (1694-1764) based on Abraham Hinckelmann (1652-95) (KH 595: 2 / DDS 645: 2)
30	Morgenens / <i>Morning</i> (BVN 428; 1945, rev. 1951) 100 Based on Psalms 108: 2 and 5
31-32 MOTETS – ADAPTATIONS	
31	Du kærlighedens ophav / <i>Thou, fount of love</i> 104 (Niels W. Gade, adapted by Rued Langgaard) (BVN B19; 1951) Unknown author
32	Justus ut palma florebit 106 (Robert Schumann, adapted by Rued Langgaard) (BVN B46; 1949) Psalmus 91: 13 (Biblia Vulgata)
33-38 LITURGICAL RESPONSES	
33	Kreations- og ordinationsliturgi / <i>Liturgy of Creation and Ordination</i> 113 (BVN 296; 1944, rev. 1947?) Roman Catholic liturgy for Whitsun, translated into Danish
34	Korsvar til altergang (1) / <i>Responses for Communion</i> (1) (BVN 190; 1926? 1927?) 116
35	Korsvar til altergang (2) / <i>Responses for Communion</i> (2) (BVN 249a; c 1941) 118
36	Af kollekt til juleaften / <i>From the Collect for Christmas Eve</i> (BVN 249b; 1941?) 120
37	Korsvar til juleaften / <i>Responses for Christmas Eve</i> (BVN 249c; 1941) 121
38	Tredobbelt amen / <i>Threefold amen</i> (BVN B9; 1948?) 122
39-60 HYMN TUNES AND SPIRITUAL SONGS	
39	Tro / <i>Faith</i> (BVN 88:1; 1914)..... 125 Emilie Thorup (1857-90)

40	Du lille flok / <i>You small flock</i> (BVN 89a; 1915?).....	126
	Unknown author (translated from Swedish)	
41	Fred, Herrens fred / <i>Peace, the Lord's peace</i> (BVN 89b; 1915?).....	127
	Unknown author (translated from Swedish by Julie Bornemann)	
42	Kom, sandheds Ånd! og vidne giv / <i>Come, Spirit of Truth! and witness bear</i>	128
	(BVN 89c; 1915?) Thomas Kingo (1634-1703) / N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (DDS 300)	
43	O hellige, hellige stilhed / <i>O holy, holy silence</i> (BVN 89d; 1915?).....	129
	Friede Munthe-Morgenstjerne (1861-1948)	
44	Når engang i fjerne tider / <i>When once in ages long since past</i> (BVN 90:2; 1915).....	130
	Olaus Arvesen (1830-1917)	
45	Den hellige morgenarbejdsstund / <i>The holy morning hour of toil</i> (BVN 172; 1922).....	132
	Johannes Jørgensen (1866-1956)	
46	Den store mester kommer (1) (Koral) / <i>The great Master cometh (1) (Chorale)</i>	134
	(BVN 173; 1922) B.S. Ingemann (1789-1862) (DDS 612)	
47	Min død er mig til gode / <i>My death is on my balance sheet</i> (BVN 174; 1922).....	136
	H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 530)	
48	Den store mester kommer (2) (Kirkemelodi) / <i>The great Master cometh (2) (Church melody)</i>	137
	(BVN 175; 1922/1924, rev.?) B.S. Ingemann (1789-1862) (DDS 612)	
49	Den store mester kommer (3) (Menighedssang) / <i>The great Master cometh (3) (Congregation song)</i>	138
	(BVN 368; 1948, rev. 1949 (1920-21)) B.S. Ingemann (1789-1862) (DDS 612)	
50	Døden er den sidste fjende (1) / <i>Death, it is our final foe (1)</i> (BVN 239; 1938).....	139
	N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (DDS 542)	
51	Døden er den sidste fjende (2) / <i>Death, it is our final foe (2)</i> (BVN 240; 1938).....	140
	N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (DDS 542)	
52	Det koster mer, end man fra først betænker / <i>It costs more dearly than first thought</i>	141
	(BVN 241; 1938) H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 604)	
53	Der står et kors på Golgata / <i>A cross there stands on Golgotha</i> (BVN 246; 1940).....	142
	Emilie Thorup (1857-90)	
54	Syng højt, min sjæl, om Jesu død / <i>Sing out, my soul, of Jesus' death</i> (BVN 247; 1940)...	143
	N.F.S. Grundtvig (1783-1872), based on Isaac Watts (1674-1748) (DDS 210)	

- 55 Op, I kristne, ruster eder / *Up, ye Christians, arm yourselves* (BVN 290; 1943, c 1951) .. 144
H.A. Brorson (1694-1764), based on Justus Falckner (1672-1724) (DDS 625)
- 56 Når livets pilgrimsvandring går på hæld / *When life's pilgrimage nears its end* 145
(BVN 323; 1947)
Victor Holbek (1882-1972)
- 57 Almindelig er Kristi kirke / *Universal is Christ's Church* (BVN 324; 1947)..... 146
N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (DDS 333)
- 58 Tusind år stod Kristi kirke / *A thousand years did Christ's Church stand* 147
(BVN 345; 1948)
N.F.S. Grundtvig (1783-1872) (DDS 343)
- 59 Når tro og håb er omme (Den ypperligste vej) (1) /
When faith and hope are at an end (The supreme path) (1)..... 148
(BVN 390a; 1949)
H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 690)
- 60 Den ypperligste vej (2) / *The supreme path (2)* (BVN 390b; 1949)..... 149
H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 690)

61-66 CHORAL ADAPTATIONS OF HYMN TUNES BY OTHER COMPOSERS

- 61 Den yndigste rose er funden (anon.) / *Now found is the fairest of roses* (anon.) 153
(BVN B2c; 1947?)
H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 122)
- 62 Den yndigste rose er funden (anon.) / *Now found is the fairest of roses* (anon.) 154
(BVN B2d; 1947)
H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 122: 1)
- 63 En rose så jeg skyde (anon.) / *Lo, how a rose e'er blooming* (anon.) (BVN B3; 1940) 156
Thomas Laub (1852-1927) based on a German hymn (DDS 117: 1)
- 64 Forgæves er vor kunst og kraft / *Our art and power are all in vain* 158
(A.P. Berggreen, 1801-80) (BVN B12; 1949)
Hans Tausen (1494-1561), then C.J. Brandt (1817-89) (DDS 707: 1)
- 65 I ordet kan jeg se dig ind (Advent) / *In thy word I thee can find (Advent)* 160
(Philipp Nicolai, 1556-1608) (BVN B42; 1944?)
H.A. Brorson (1694-1764) (DDS 16: 4)
- 66 Den store mester kommer / *The great Master cometh*..... 161
(Carl Nielsen, 1865-1931) (BVN B43; c 1948)
B.S. Ingemann (1789-1862) (DDS 612)